

მ რ ი

№ 2

უ ი ნ ა ა რ ს ი:

ზოლიტიკური ვითარება; — ელკეა მ. გელისცხე-
ლისა; — ჯეჯილის ოცი წლის უფიქრად მამანსი
ი. გრიშაშვილისა; შინაური მიმხილვა — ***
მთის არწივი შამილი — ა. ფრონელისა; მსახურა,
ერთი ჭიქა ლუდი — ლ; რამანსი — შ. ამირეჯი-
ბისა; სინამდვილე — კ. მაყაშვილისა; ბ-ნ ივანე
ჯავახიშვილის ლექცია — B; მკვლე მიმხილვა ქარ-
თულ მწერლობის უძველეს დროიდან — იბ. ვარ-
თაგავასი; ქართულ-რუსული პრესის — ალარო-
დიელისა.

კვირა, 14 თებერვალი

საზოლიტიკო, სამეც. და სალიტ. ჟურნალი

1910 წ.

პოლიტიკური ვითარება.

წინად, როცა რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრე-
ბაზედ დავიწყებდით ლაპარაკს, ყველას ენაზე ეკერა
ბიუროკრატია, ყველანი გავიძახოდით — გვანახობს
რუსეთის ბიუროკრატია, სულს არ გვათქმევინებსო,
და ციურ მანანასავით მოველოდით იმ ნეტარ წამს,
როცა რუსეთი „განახლდებოდა“, როცა რუსეთში
შემოვიდოდა მმართველობის წარმომადგენლობითი
წესწყობილება. ეხლა ამ დროსაც მოვესწარით და
ჩვენთვის მტად საგულისხმოა გავითვალისწინოთ,
თუ რას უნდა მოველოდეთ ამ „განახლებულ“ წეს-
წყობილებისაგან.

თუ წინად ჩვენ არ ვიცნობდით რუსეთის ხალ-
ხის პოლიტიკურ მიდრეკილებას, თუ ჩვენ მაშინ
მხოლოდ ბიუროკრატის ვხედავდით, ეხლა საშუა-
ლება მოგვეცა თვით ხალხის პოლიტიკური მოქმე-
დებაც დაახლოებით წარმოვიდგინოთ.

ვერავინ ვერ უარჰყოფს, რომ რუსეთის ახალმა
წყობილებამ რაოდენადმე მაინც საშუალება მისცა,
ხალხში დამალულ პოლიტიკურ ძილებს თავი ეჩი-
ნათ და აშკარად შესდგომოდნენ ჩამოყალიბების
გზას. რასაკვირველია, ეს პროცესი ჯერ დასრულე-
ბული არ არის და არც უნდა ველოდეთ მის დას-
რულებას, ვინაიდან ყოველი სიცოცხლის მატარე-
ბელი ძალა, იზრდება, ვითარდება და თავის სიცო-
ცხლის პროცესში სხვა და სხვა ცვლილებას განიც-
დის. ყოველი პოლიტიკური მიმართულება, ყოვე-
ლი პოლიტიკური პარტია დახასიათდება არა მარ-
ტო მისი დაწერილი პროგრამით, არამედ უმეტესად
მისი მოქმედებით, მისი პოლიტიკური სიმწიფით.
თუ ამ თვალსაზრისით გავზომავთ რუსეთში მოქმედ
პარტიებს, მაშინ, ვფიქრობთ, თანახმა იქნებით,
რომ ინგლისელი ლიბერალი ბევრ საკითხში და განსა-
კუთრებით მოქალაქეობრივ გატანის, მოპირდაპირე-
თა შეგუების და პიროვნების პატივისცემის საქმე-

ში გაცილებით უფრო მაღლა იდგომილება, ვიდრე
რუსი სოციალისტი, ასე რომ, როცა რუსეთის პო-
ლიტიკურ მოღვაწეზე ამბობენ — ის უკიდურესი მე-
მარჯვენე არისო, ეს რაღაც ისეთი არსებაა, რომე-
ლიც ყოველივე მოქალაქეობრივ თავისუფლების
უარყოფას წარმოადგენს. მართლაც, დღესაც რუსეთის
სათათბიროში ბევრი მემარჯვენეა ისეთი, რომელიც
სულით და გულით მომხრეა ძველ წყობილების და
თუ „პარლამენტში“ წარმომადგენლად შევიდა, მხო-
ლოდ იმ განზრახვით, რომ მას ძირი გამოუთხაროს
და, თუ შეიძლება, კიდევ მოსპოს.

დღევანდელი რუსეთის სათათბირო ისეთი წე-
სითაა არჩეული, ისეთი შედგენილობისაა, რომ თავ-
ვისთავად ის თავიდგანვე რადიკალობას ვერ დაიჩე-
მებდა. პირიქით მოსალოდნელი იყო, რომ შეგნე-
ბული რუსი ნათლად დაინახვდა თავის სახელმწი-
ფოს მდგომარეობას, შეიგნებდა მისთვის ფართო
რეფორმების საჭიროებას და ეხლანდელ მთავრობას
ბრძოლას გამოუცხადებდა. ჩვენ კი სულ სხვას ვხე-
დავთ. რამდენი დრო გადის, იმდენად მემარჯვენე
ელემენტები სახელმწიფო სათათბიროში უფრო
ძლიერდებიან. საკანონმდებლო სასწორი თანდათან
მარჯვენე იხრება. პარტია, რომელზედაც დღევან-
დელი მთავრობა ემყარება, ოქტომბრისტების პარ-
ტია, თანდათან ჰკარგავს გავლენას და რაოდენო-
ბითაც მცირდება. ოქტომბრისტების პარტია სახელ-
მწიფო სათათბიროს გახსნის დროს შესდგებოდა
154 დეპუტატისაგან, დღეს კი იქ მხოლოდ 123
კაცია. ეს თანდათან დადნობა პარტიისა და მას-
თან მისი გავლენის შემცირება იწვევს მემარჯვენე-
თა გაძლიერებას, რომელნიც უკვე გაერთიანებასაც
შეუდგნენ. წინანდელი ზომიერი მემარჯვენენი და
ნაციონალისტები დღეს უკვე შეადგენენ ერთს პარ-
ტიას — ნაციონალისტებს, სადაც 90 დეპუტატი
ირიცხება. ხოლო ხომ მოგეხსენებათ, თუ რას წარ-
მოადგენს ეს პარტია. მათი დევიზია — რუსეთი
რუსებისათვის. აქედან მომდინარეობს მათი მოქ-
მედების პროგრამაც. მათი მიზანია — რუსეთში

F 11623

საგანგებო განყოფილება
808

მცხოვრები ერები ისეთ ქახრაკში ჩააგდონ, რომ გასაქანი არა ჰქონდეთ, მოუსპონ ყოველივე საშუალება არსებობის დასაცველად, დაუბზონ კულტურულ განვითარების გზა, არ მისცენ არავითარი უფლება და ამნაირად უჭაეროდ გამოახრჩონ თავის კლანჭებში. ამ მიზნის მისაღწევად ისინი უკვე შეუდგნენ დიდ მზადებას. თუ წინად მთავრობის მოქმედება თითქო განმარტოებული იყო, თითქო მას მხარს საზოგადოება არ უჭერდა, დღეს უკვე ჩვენ საქმე გვაქვს საზოგადოებრივ ორგანიზაციასთან, რომელიც თანდათან იზრდება და ძალებს იკრებს.

ამ ცოტა ხნის წინეთ პეტერბურღში დაარსდა სრულიად რუსეთის ნაციონალური კლუბი, მას მოჰყვა სრულიად რუსეთის ნაციონალურ კავშირის დაარსება, ეხლა ზედ ერთვის ზომიერ მემარჯვენეთა შეერთება ამ კავშირთან.

ამნაირად ჩვენ ვხედავთ, რომ ის ძალა, რომელიც მომართულია რუსეთის იმპერიაში მცხოვრებ ერთა განადგურებისაკენ, თანდათან იზრდება, ვითარდება და თავს იყრის. სხვების შთანთქმის მიდრეკილება ფესვს მაგრად იღვავს რუსთა შეგნებაში და საზოგადოებრივ მიმდინარეობად იქცევა. წინედ უფრო მალული ეროვნული ბრძოლა აშკარავდება, თეორიულად ყალიბდება და პრაქტიკულად ღრმავდება და მეტს სიმწვავესა და უღმობელოებას იძენს. დევიზი „რუსეთი რუსებისათვის“ პრაქტიკულ პოლიტიკის მოძღვრებად იქცევა.

მ ლ ე გ ი ა.

ცა აღარ სტირის და შავი მთა აღარ ქვითინებს, ბუნება ჰმვენის, მოლხენილი ტკბილად ღიღინებს. ტყემ ვალიღიძა, — მას ყორანი აღარ დასჩხავის... მდელი იმღერის — შიგ სიცოცხლე იშვების, ჰყვავის. ბორბტი ქარი აღარ ჰდმუის, აღარ ღრიალებს... მის-წილ მშვიდობის საამური ჩანგი წკრიალებს. ცვარნი ციურნი ბალახთ მკერდზედ მარგალიტობენ, ციაგნი ცისა მოლხენილნი ზედ არშიყობენ... ცხოვრების გზაზედ მოქანცული მე-კი ვსუსტდები... ოჰ, ღმერთო, ღმერთო, რისთვის გავჩნდი, თუკი მოვკვდები?!

მ. ველისციხელი.

„ჯეჯილის“ ოცი წლის იუბილე
 „იხარდე მწვანე ჯეჯილი
 დაპურდი, გახდი ყანაო.“

ქართულმა ლიტერატურამაც გამოიარა გმირობის ეპოქა. თუ ისტორიაში არ დავიწყებთ ჩხრეკას, თუ თავს დავანებებთ იმ „უღირს მონათ“, რომელიც ძველ დროში უთვალავად გაფანტულნი იყვნენ ჩვენს მონასტრებში და წუთიერ ქვეყნიერებას მოშორებულნი, ჩუმად, წმინდის გულით და წრფელის იმედით სწვრდნენ სხვა და სხვა წიგნებს და დიდის ბოდიშით მიმართავდნენ წამკითხველს „შენდობისათვის“, თუ ამ ძვირფას მუშაკთა ღვაწლს გვერდს აუხვევთ და მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ ლიტერატურას მივაქცევთ ყურადღებას, აქაც ვიპოვით ისეთს ხანას, როცა სანშობლოს აღორძინებით გატაცებულნი დაურიდებლად, თავის ძაღონის დაუზოგველად შეუდგნენ მეტად მძიმე საქმეს — ლიტერატურულ შრომას. ვინც ცოტაოდნად ახლო სდგას ჩვენ ლიტერატურასთან, კარგად იცის, თუ რა აუტანელ პირობებში უხდება მუშაობა ქართველ მწერალს. ამიტომაც არა ერთხელ გაუელვარებია სამშობლოცა ამა თუ იმ ნიქს და მერე ისევ გამქრალა ჩვეულებრივ ცხოვრების ტალღების მიერ ჩანთქმული. რა საჭიროა მცირედ მაგალითებს გავყვით? ავიღოთ ჩვენი მე-XIX საუკუნის გიმოჩენილი პუბლიცისტი, პოეტი და ბელეტრისტი ილია. განა ასეთს ნიქს, ასეთ მადლიან კალმის პატრონს თავისი ენერგია, თავისი მომქმედიბ ძალა ბანკის საქმეებში უნდა დაეხურდავებია? განა ასეთი მოვლენა ეროვნულ განძის გაფლანგვა არა არის? ილია თავისუფალ უზრუნველ ყოფილი მწერალი განა ორჯერ და სამჯერ მეტ ნამოქმედარს არ მოგვაწოდებდა? მაგრამ რას იხამ, როცა პირდაპირი გზა, გზა ლიტერატურისა ჩვენში მხოლოდ შიმშილის, თავზეხელაღებულის გზაა. ამიტომაც გული გტკივა, როცა ასეთ მოვლენას ხედავ, ხოლო საყვედური არავის არ ეთქმის. მსხვერპლსაც საზღვარი აქვს და ეს საზღვარია ფიზიკურ არსებობის დაცვა.

და როცა ლიტერატურა კაცს იმდენ საშუალებესაც არ აძლევს, რომ ფიზიკურად იარსებოს, მაშინ მით უფრო ძვირფასი, საყვარელი და პატივსაცემი ხდება ის ადამიანი, რომელიც ამ აუტანელ პირობებში კალამს ხელიდან არ აგდებს, ებრძვის ცხოვრებას, ებრძვის მას უკუღმართობას და ამით გულ-გატეხილთ იმედს უღვიძებს, გულგრილთა არცხვენს და საერთო სამშობლოს აღორძინებისაკენ იწვევს. ცხოვრებაში მარტო ნიქი კი არ ბრწყინავს. ნიქი, რომელსაც თან არ ახლავს მუდმივი შრომა, შეუსვენებელი გონებრივი ჯაფა, იგივე გავრანებული ვენახია, რომელიც არამც თუ ნამდვილ ყურ-

ძენს, კრიკინასაც აღარ იძლევა. ნიჭი, რომელსაც არ აშუქებს საზოგადოებისადმი თავდადება, ზნეობრივი სიფაქიზე, ეს უკუღმართი ძალაა, რომელიც უფრო ხშირად უკუღმა ჰფარცხავს და საზოგადოებას ზიენის მეტს არათფერს უქადის. ზნეობრივი სიფაქიზე კი, ღრმა სიყვარული საზოგადოებისადმი, უანგარობა ანდამანტია, რომელიც უნებლიედ იზიდავს ყველას ვისაც ცოტაოდენი საზოგადოებრივი ნაპერწკალი გააჩნია. სწორედ ასეთი ანდამანტი იყო ჩვენს საზოგადოებაში ოცი წლის განმავლობაში „ჯეჯილის“ რედაქცია.

და განა ასე რომ არ ყოფილიყო, ოც წელიწადს გასძლებდა ქართული ჟურნალი? ჩვენში არ გამოსულა ამ ოცი წლის განმავლობაში არც ერთი ცოტაოდენად თვალსაჩინო მწერალი, რომელსაც „ჯეჯილში“ მონაწილეობა არ მიეღოს. არა ერთი და ორი მწერალი „ჯეჯილში“ თანამშრომლობით გამოიწოთო. და ლიტერატორთა, გუნდში ჩაეწერა. „ჯეჯილის“ რედაქცია მიმზიდველი, პატივისცემით და სიყვარულით მიმღები იყო და არის ყოველ ქართველისათვის, რომელსაც კი მოუსურვებია თავისი წვლილით სამშობლო ლიტერატურას რაიმე შესძინოს. „ჯეჯილი“ იყო ამ ოცი წლის განმავლობაში მუდმივი საკითხავი წიგნი ჩვენი მოზარდ თაობისა. ამ სილატაკის დროს, როცა ხანდისხან თვეობითაც ვერ ნახავთ ახალ ქართულ წიგნს, „ჯეჯილი“ ოცი წლის განმავლობაში შეუჩერებლივ აწვდიდა გონებრივ საზრდოს ქართველ საზოგადოებას, აყვარებდა მას სამშობლო ლიტერატურას, უღვიძებდა სამშობლოსადმი სიყვარულს, აწვდიდა გონებრივ საზრდოს და ამით გზას უკაფავდა ჩვენს გონებრივ განვითარებას.

ღიახაც, რომ საამაყო ისეთი ადამიანის ყოლა ხალხისათვის, რომელსაც ოც წელიწადს დაულავდა უშრომნია თავის ობოლ, დაჯაბნებულ და ბევრ შვილისაგანაც კი მოძულეებულ სამშობლოსათვის. და ეს ადამიანი არის ანასტასია წერეთლისა.

ჩვენი რედაქცია აღტაცებით ეგებება დღევანდელ დღესასწაულს და უსურვებს როგორც „ჯეჯილს“, ისე მის დაულალავ ხელმძღვანელს ანასტასიოს კიდევ ხანგრძლივ სამსახურს ჩვენი ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

რ მ ა ნ ს ი.

„დამივიწყეო!..“ ახ, ღვთაებრივო
მაშ რად მოილტვის შენსკენ ფიქრები?
ბნელ გზას მინათებ, ოცნების სხივო,
მატკბე, მახარე, ნუ ჩამიქრები!

როს ცა ჰქუხს, ღელავს,
დრტვინავს და ელავს,
მაშინ ბალ-ბუჩქნარს
ცეცხლ-მეხით სთელავს.

და როს ცა წყნარად
დასცქერს ბაღს მტკბარად
ბუჩქიც ცას მშვიდს, წყნარს
შეჰხარის მარად!..

ნუ მიცქერ მტრულად, ცაო მრისხანე...
დასცხრი... შემიმკე შუბლი ყვაილით!..
ოღონდ მიბრძანე, შენ გეთაყვანე,
და ჩავეხვევი სიკვდილს ღიმილით!..

ი. გრიშაშვილი.

შინაური მიმოხილვა.

ქუთაისის ქართულ გიმნაზიას განსაცდელი მოელოს. დღემდის ის ინახებოდა ქუთაისის ბანკის მოგებით, მაგრამ ახლა სამინისტროს უარი უთქვამს, რომ მომავალ წლიდან ბანკის მოგება გიმნაზიას მოხმარდეს. ეს მეტად სასირცხო მოვლენაა ჩვენს ცხოვრებაში, რომ ისეთ დიდ საკრედიტო დაწესებულებას, როგორც ქუთაისის ბანკია, ერთი გიმნაზიის შენახვა არ შეეძლოს. ამაზე უფრო შერცხვენა მთელი ქვეყნის წინაშე აღარ შეიძლება. მერე ვისი ბრალია? ქუთაისის ბანკს ახვევია გარს ათასი წვრილმანი წურბელა, რომელიც ცოტ-ცოტა. წვრილ-წვრილად სწუწნიან მას. ბანკობიას თამაშობამ, კერძო პირების ადგილების ძებნამ და მასთან ჩვენი ხალხის ზნედაცემულობამ ისეთი პირობები შეჰქმნა ამ საზოგადო დაწესებულების გარშემო, რომ საქმის სათავეში მოჰყვნენ სრულიად უფარგისნი, საქმის არ მკოდნენი, ზანტნი და საზოგადო საქმეში დაუღვევარნი. ამას თან დაერთო წვრილ წურბელების გამრავლება, რომელთა წინააღმდეგ ბრძოლა დღეს მეტის-მეტად ძნელია, რადგან შუბლ-გადარეცხილ ადამიანთან საქმის დაქერა არც ისე ადვილია. მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ჩვენ არ შეგვიძლია საყვედურით არ მივმართოთ საზოგადოებას, რომელიც ხშირად ხელს აფარებს წვრილ ქურდბაცაცებს, არ სჯის მათ შესაფერად და ამით სხვებსაც აჩვევს აღვირ-ახსნილობას და საზოგადო საქმეში უტიფრად მოქმედებას. არ შემიძლია ისიც არ ვუსაყვედუროთ ჩვენ საზოგადოებას, რომ ის იძენდა დაიხავდა, რომ უღირს ადამიანებს, საქმისათვის გამოუსადეგაროთ ირჩევს საპატიო ადგილებზე. ამიტომაც ეხლა მაინც იმედია გონს მოვლენ, არ აჰყვე-

ბიან ძველებურ მყვირალა და შუბლ-წარცხილ პირებს, დინჯად გაითვალისწინებენ საქმეს, რომელიც არც ისე ძნელი გამოსაკეთებელია, თუ რამდენიმე გულ-წრფელი, შეგნებული, საზოგადო საქმის მოყვარული და თავის მოვალეობის მცოდნე პირი ჩაუდგება სათავეში. მაშინ საზოგადოების შემწეობით ადვილი იქნება წვრილ ბაცაცების მოშორება და ბანკის შემოსავალიც ერთი ათად იმატებს, გიმნაზიასაც განსაცდელი ასცდება და ბევრს სხვა ჩვენ საზოგადო საქმეს სული ჩაედგმის.

* *

მამულის საკითხი ჩვენში თანდათან მწვავედება. ყორნებივით მოგვაწყდნენ სხვა და სხვა მხრიდან წაქეზებულნი, დაგვინახეს დაბალი ღობე და სულ გათელვას გვიპირებენ. სამწუხაროდ ამავე დროს ჩვენში კიდევ სწამთ ის საოცნებო ზღაპარი, რომ მამულები უფასოდ დაურიგდებათ, რომ ყიდვა საქირო არ არის. ეს შეხედულება, რომელსაც სადღესოდ მხოლოდ თეორიული მნიშვნელობა აქვს, ისე გაუჯდათ ძვალ-რბილში, რომ მამულზე გული აიცრუეს და სრულიად აღარ ფიქრობენ ხვალინდელ დღეზე; ამავე დროს კი საიჯარო ფასი მატულობს, მამულიც იყიდება. გურიაში ბევრი სოფელი ისეთ ხრიოკზეა გაშენებული, რომ ახლო-მახლო სახნავი მიწა სულ არ მოეპოვებთ, იძულებულნი არიან სოფელნი საყანე ეძიონ ორმოც-სამოც ვერსის სიშორეზე, შავი ზღვის პირას. ასეთი ძალღური მდგომარეობა აუბატანელია ხალხისთვის. ამ სიშორეზე სიარული, დროს კარგვა, დიდი იჯარა, ადგილობრივი სივიწროვე უნებლიედ აფიქრებებს გურულ გლეხს ცოტა ფეხი მოიცვალოს და უფრო მოხერხებულ ადგილზე გადასახლდეს. მართლაც ამ ათი წლის განმავლობაში ხალხი ბარისკენ იწევს და იზრდება ისეთი ადგილები, როგორც არის უნაგერა და სხვა. და რაც უფრო ადრე დაიძვრის ხალხი შავი ზღვის პირისაკენ მით უმჯობესია. ჯერ-ჯერობით კიდევ მოსახერხებელია ამ ადგილებში ფეხის მოკიდება, ხოლო რამდენიც დრო გადის, იმედნად საქმე უფრო გაძნელდება, მიწის ფასი გაიზრდება და მამულსაც სხვა პატრონები, მოსული პატრონები გაუჩნდებიან, როგორც უკვე გაუჩნდნენ ქობულეთისა და ციხის ძირის არემარეს. როგორც „დროება“ გადმოგვცემს მთიან-გორიან გურიის მცხოვრებთ გადაუწყვეტიათ ჩოლოქის პირზე ადგილის შეძენა, ხალხი საქმეს შესდგომია, მაგრამ აქაც გაჩენილან უტიფარი პირნი, რომელნიც ცდილობენ ქიშობა და ეთანხმობა ჩამოაგდონ სოფელეთა შორის. ჩვენში ხომ ყოველთვის ჰყავს სოფელს თითო-ორი კბილის მატლი, მაღალ ფრახებით მოსაუბრე, ვითომ და გულშემატკივარი. აი ამ ვაჟ-ბატონების წყალობით საქმე შეიძლება კიდევ ჩაიფუშოს. ჩვენ გულწრფელად ვსთხოვთ დაინტერესებულ სოფელეთ საქმეს ბრთხილად მოეკიდონ, ერთმანეთს

დაუთმონ და მამული ხელიდან არ გაუშვან. გვეყოფა ამდენი დაუდევრობა და გაუგებრობა

* *

ტფილისში აქა-იქ უკვე მოიკიდა ფეხი პატარა პატარა საკულტურო საქმეებმა. აარსებენ სამკითხველოებს, მართავენ წარმოდგენებს და სხვა. ერთი ასეთი საკულტურო საქმე არის ვერის აუდიტორია, სადაც ხშირად იმართება ქართული წარმოდგენა. აქ პატარა ჯგუფი ჩუმად, უყვირლად ეწევა თავის საკულტურო საქმეს. მაგრამ, სამწუხაროდ, როგორც „ახ. სხივი“ გადმოგვცემს, ვერის სცენას ცოტა მუშაკი ჰყავს. საჭიროა ამ გარემოებას ყურადღება მიაქციონ ჩვენი საკულტურო საქმის გულ-შემატკივრებმა და დახმარება გაუწიონ ხალხისათვის მეტად საჭირო და საკეთილო საქმეს. .

მთის ანჩიმერი უამილი

ისტორიული ამბავი.

IV.

იერიშით აიღეთ ანჩიმერია, უბრძანა გრაფ ვარანცოვმა გენერალ პასსეკის ავანგარდს.

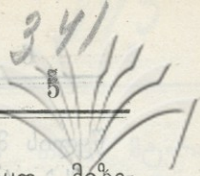
კირკის უღელტეხილიდან ძირს დაეშვა გენერალ ბენკენდორფის უფროსობით რაზმი. ჯარისკაცნი თხებსავით ხტოდნენ კლდიდან-კლდეებზედ, ხოლო თ. ლევან მელიქიშვილის ქართველთა მილიცია თულებივით მიიპარებოდა ძირობებში და ამ რიგად მთელი მოწინავე რაზმი უვნებლად მიადგა ანჩიმერის მთის ძირსა.

ქართველი მილიციონერები პირველნი აცოცდნენ ციცაბო კლდეზე. მილიციონერებს ფეხდაფეხ მისდევდა რუსის მხედრობა. გულადად დაუხვდა მტერი იერიშის მომტანთ და დააყარა ზემოდან ლოდები, ყუმბარები და ტყვია, მაგრამ არ შედრკნენ მელიქიშვილის ქართველები და გალომებულნი წინ მიიწევდნენ. ისე გახურდნენ თურმე ვაჟაკნი, რომ აღარ მოუცადეს უკანა ჯარს და გიყვებსავით მიესივნენ ლეკებს. გაჩაღდა ხელ-ხართული, ხმლისა და ხანჯლის ტრიალი. მალე წამოეწივნენ ქართველებს რუსებიც და ახლა ამათაც დაატრიალეს ხიშტები. გაიმართა უღმობელი ხოცვა-ჟლეტა ანჩიმერის მთის მწვერვალზე; უსულო ლოდნი და კლდენი უხვად შეიღება წითლად ადამიანის სისხლით.

გრაფი ვარანცოვი დურბინდით უყურებდა კირკის უღელტეხილიდან ამ პირველ ბრძოლას და გული სიამოვნებით ევსებოდა, გამარჯვების ნიშნებს რომ ატყობდა.

შამილმა დასცალა ანჩიმერის მწვერვალნი და გარდაიხვეწა გუმბეთიდან.

გამარჯვებით დასრულდა პირველი შეტაკება

რუსებისა შამილის მხედრობასთან, მაგრამ აქვე იჩინა თავი მომავალ უბედურობისა და ტანჯვა-მწუხარების ნიშნებმა. ისეთი ამინდი დაიჭირა, რომ ძალი ვარდ არ გაივდებოდა. წვიმა კოკის-პირულად მოვიდა, აცივდა საშინლად. გზები სულ ერთიან გაუფუჭდა. აბა კარგ ამინდში რაა მთებში გზა და რა დაემართებოდა ერთის კვირის განუწყვეტელ წვიმის შემდეგ! უტყუო გუმბეთში შეშის ნასახი არსად იყო, ასე რომ ჯარის-კაცები ცხელ საქმელს დანატრულდნენ. ყველაზე დიდად ის აწუხებდა მეომარს, რომ არ იცოდა როგორ გაეშრო დასველებული ტანისამოსი.

ასე ვაი-ვაგლახით და მწუხარებით გაატარა ჯარმა გუმბეთში მთელი ერთი კვირა.

11 ივნისს აიყარა ბანაკიდან და გაემართა ანდიისაკენ ბუტურის უღელტეხილით, რომელსაც უწოდებენ ანდიის კარს.

შამილმა არ მოისურვა არც ანდიის კარის დაკეტვა და მის წინ ბრძოლა. დასცალა ეს მაგარი პოზიცია და მოშორდა ბუტურს, ხოლო გასცა ბრძანება, ცეცხლი წაუკიდეთ ანდიის სოფლებსაო.

14 ივნისს რუსის ჯარი ავიდა ბუტურის უღელტეხილზე და იხილა საშინელი სურათი. მთელი ანდია, მთანი და ხეობანი კვამლითა და ჯანყით იყო მოცული. ხეობათა და წყლის პირებზე გაშენებული სოფლები იწვოდა და ინგრეოდა გაონავრებულ ცეცხლის ალში.

საკუთარის ხელით საკუთარის ქონების გაქრობა-განადგურება—ეს ხომ უშველებელი მსხვერპლია სამშობლოს წინაშე, მაგრამ თავს რომ არ იზოგავდა შამილი, განა ქონებას გაუბრთხილდებოდა!

ანდიის უმთავრესი სოფელი ანდიც შთანთქა ცეცხლმა. შამილმა არც ეს სოფელი დაინდო და ცეცხლი მისცა. პირველად გადამწვარ და გადაბუგულ ანდში შეიჭრნენ ქართველები, სადაც ლეკები ჩასაფრებულიყვნენ. რაკი ხელ-ჩართული ომი გაიმართა ლეკთა და ქართველთა შორის, ქართველების საშველად დაიძრა თ. ა. ი. ბარიათინსკი, შემდეგ იმპერატორის მოადგილედ რომ იყო კავკასიაში და რომელმაც გუნებზედ დაატყვევა შამილი. ქართველები და ბარიათინსკის ეგერები აცოცდნენ ანდის კლდეებზე და სალამოდის აკედებოდნენ ლეკებს. ვეღარ გაუძღეს მთიულებმა გააფთრებულ ქართველებს და ეგერებს, დაიხიეს უკან და დაუთმეს მოზავებულ მტერს ბრძოლის ველი. რუსის მხედრობამ დაიჭირა ს. ანდი 14 ივნისს. სოფლის სარდაფებში რუსებმა იპოვნეს 400 დამალული ყუმბარა, რომლის წაღება, ან აფეთქება ვეღარ მოესწროთ შამილის მეომრებს.

სოფელ ანდის დაჭერით დასრულდა რუსების გამარჯვებით წინსვლელიობა შამილის სამფლობლოს შუაგულისაკენ და იწყობა ხიფათი და ფათერაკი. უპირველესი დაბრკოლება ის იყო, რომ სურ-

სათი საქმოდ არ მისდიოდა ჯარს. ეს იყო მიზეზი, რომ გრაფი ვორონცოვი 6 ივლისს დაეჭურდა გადამწვარ სოფელ ანდში, სადაც არაფერი არ იპოვებოდა. განა მარტო ანდში, მთელ ანდიაში ათის კაცის გამოსაკვებ სურსათს ვერ მოაგროვებდა ადამიანი.

6 ივლისს რუსის მხედრობა აიყარა ანდის ბანაკიდან და დაადგა დარგოს გზას. ვორონცოვს ამ დროს ახლდა 8000 ქვეითა ჯარის კაცი, 1200 ცხენოსანი და 22 ზარბაზანი. ამოდენა მხედრობა არას დროს არ შესულა დაღესტანში. რომ უფრო ადვილად წარმოიდგინოს მკითხველმა ჯარის მარშრუტი, საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიხსენიოთ, რომ ციხე-სიმაგრიდან „ვენეზანოე“ სოფელ ანდამდე პირდაპირის გზით, რუსებმა რომ გაიარეს, იქნება 60 ვერსამდე, ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე. ანდიდან ჯარი გამობრუნდა ისევ ჩრდილოეთისკენ და გაემართა დარგოსკენ. დარგომდა უნდა ვიანგარიშოთ ესე 20 ვერსი, ხოლო დარგოდგან გერზელის სოფლამდე ესე 40 ვერსი. მაშასადამე გრაფ ვორონცოვის რაზმმა ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ წაიწია სამოც ვერსზე, ხოლო ანდიდან პირი იბრუნა და დაბრუნდა გერზელში. 1842 წელს დამარცხებული გენერალი გრაბეც ამავე გზით დაბრუნდა გერზელში.

ს. ანდიდან რუსებმა გაიარეს 14 ვერსი დარგოსაკენ და გაჩერდნენ უღელტეხილზე, საიდანაც იწყობოდა ღრმა და ტყით დაბურული ხეობა. დარგოსა და უღელტეხილ შორის ეს ტყიანი და ღრმა ხევი სძევს.

უკანასკნელ უღელტეხილიდან, სადაც რუსები ავიდნენ 6 ივლისს, მოსჩანდა უღრანი, დაბურული ტყე და ტყის შუაგულში პატარა ველ-მინდორი. აქ, ამ ველ-მინდორზედ შამილს თვისი ბანაკი დაეცვა.

სამხედრო და საომარი გეგმა იმპერატორ ნიკოლოზ პირველისა და შამილისა სისრულეში იქმნა მოყვანილი: გრაფი ვორონცოვი ჯარით შამილის სამფლობელოს შუაგულში შევიდა, ხოლო შამილმა რუსები შეიტყუა იქ, სადაც უნდოდა.

ა. ფრონელი.

(შემდეგი იქნება)

მსახურო, ერთი ჭიქა ლუდი!...

გი დე მოწასანისა

ფრანგულით.

რისთვის შევედი იმ სალამოს იმ ლუდხანაში? სრულებით არ ვიცი. სიცივე იყო. ჰსწინწყლავდა,

წყლის მტვერი დასთამაშებდა და ოდნავ ჰბურავდა გამსჭვირვალე ნისლით ქუჩის სანათურებს, იგი აბრ-
 ჭყვილებდა ქვაფენილს, რომელსაც აქა-იქ მალაზიე-
 ბის სინათლემ ზედ ერთვოდა, თანაც ნესტიან ტა-
 ლახს და გამვლელ-გამომვლელთა უსუფთაო ფეხსა-
 ცმელს შუქი ხვდებოდა.

არსად არ მივდიოდი. სადილის შემდეგ ცოტა
 გავლას ვაპირებდი. გავიარე ლიონის ბანკთან, ვი-
 ვიანის ქუჩა, კიდევ სხვა ქუჩები. უცებ თვალი მო-
 ვჭკარი ერთ დიდ ლუდხანას, ნახევრად სავსეს. შე-
 ვედი შივ ყოველის უმიზეზოდ. არ მწყუროდა.

თვალის შევლევებით ვეძებდი ისეთ ადგილს, რომ
 ძალიან შევიწროებულად არ ვყოფილიყავი, და ვაპი-
 რებდი ერთი ადამიანის გვერდით დაჯდომას, რომელიც მოხუცად მეჩვენა და რომელიც ნახშირივით
 გაშავებულ, თიხის, შაურიან ყალიონს სწევდა. ექვსი
 ანუ რვა ლამბაქი, მაგიდაზედ მის წინ ერთი მეო-
 რეზედ შელაგებული, ამქლავნებდა რამდენი ჭიქა
 ლუდიც უკვე დაელია მას. მაინცა და მაინც არ დავ-
 ჰკვირვებდით ჩემს მეზობელს. ერთის თვალის შევ-
 ლევით ვიცანი ერთი იმ მსმელთაგანი, ერთი ლუდ-
 ხანას შეჩვეულ პირთაგანი, რომელიც დილით, გა-
 ლებისას მოდიან და საღამოს, დაკეტვისას მიდიან.
 იგი ქუჩიანი იყო, შუა თავზედ მელოტი,
 თანაც გრძელი გაქონვილი თმა, პილბილი და მა-
 რილი ეცემოდა მის ზედა-ჩასაცმელის საყელოს. მი-
 სი მეტად განიერი ტანისამოსი ალბად იმ დროს
 იყო შეკერილი, როდესაც მას მუცელი უნდა ჰქონოდა.
 ეტყობოდა, რომ შარვალსაც ვერ იჭერდა ეს კაცი
 და ათ ბიჯსაც ისე ვერ გარდასდგავდა, რომ არ გა-
 ესწორებია და არ დაეჭირა ეს ცუდად დამაგრებუ-
 ლი საცმელი. ვინ იცის, ჰქონდა ჟილეტი, თუ არა?
 მარტო წარმოდგენაც-კი მის ფეხსაცმელების შესა-
 ხებ და რასაც ისინი შეიცავდნენ, ჩემთვის განსა-
 ცვიფრებელი იყო. გაცვეთილ სახელოებს, როგორც
 ბრჩხილებს სრულებით შავი ნაპირი ჰქონდათ.

დავჯექი თუ არა ამ კაცის გვერდით, წყნარის
 ხმით მითხრა: „კარგადა ხარ?“

მსწრაფლად მივიხედე მისაკენ და თვალები
 დავაშტერე. „ველარა მცნობ?“ მითხრა მან.

— „ვერა!“

„დე ბარე.“

განვცვიფრდი. ეს იყო გრაფი ჟან დე ბარე,
 ჩემი ძველი სასწავლებლის ამხანაგი.

ჩამოვართვი ხელი. ისე წამიხდა საქციელი,
 რომ ვერაფრის თქმა ველარ მოვახერხე.

ბოლოს წავილულლულე: „შენა, შენ ხომ კარ-
 ვად ხარ?“

„ისე, როგორც შემიძლია,“ — მიპასუხა წყნა-
 რად.

იგი დაჩუმდა. მინდოდა ალერსიანად მოვჭკ-
 ყრობოდი, ვეძებდი სათქმელს: „მერე... რას აკე-
 თებ?“

„ხომ ხედავ“ — მიპასუხა, თითქოს ბედს და-
 მორჩილებიაო.

ვიგრძენი, რომ ვწითლდებოდი. მაინც ვანავარ-
 ძე: „მერე ყოველ დღეს?“

„ყოველ დღეს ერთი და იგივე“ — წარმოსთქვა
 მან სქელი კომლის აღმოქმენით.

შემდეგ დაჰკრა მაგიდის მარმარილოს სპილენ-
 ძის ფული (სუ), რომელიც ზედ ეგდო და წამოიძახა:
 „მსახურო, ორი ჭიქა ლუდი!“

შორეულმა ხმამ გაიმეორა: „ორი ჭიქა ოთხია-
 ნი!“ მეორემ უფრო დაშორებულმა ხმა მოსცა: „აქ
 არის!“ შემდეგ გამოჩნდა კაცი თეთრის წინსაფა-
 რით, რომელიც მოაქანებდა ორ ჭიქა ლუდს და
 თანაც გამოქცევის დროს ქვიშა-მოყრილ მი-
 წას ყვითელ წვეთებს აპკურებდა.

დე ბარემ ერთის მოსმით დააცალიერა თა-
 ვისი ჭიქა და დასდო მაგიდაზედ, თანაც ისრუტავ-
 და უღვაშებზედ დარჩენილს ქაფს.

შემდეგ იკითხა: „აბა რა არის ახალი?“

მართლაც არაფერი არ ვიცოდი ახალი, რომ
 მისათვის გამეზიარებინა. წავილულლულე: „არაფე-
 რი, ჩემო მოხუცო. მე ვაჭარი ვარ.“

— „მერე... გეხალისება ეგა?“ — წარმოსთქვა
 მან იმავე ხმით.

„არა, მაგრამ რას იზამ? რამე ხომ უნდა გაა-
 კეთო კაცმა!“

— „რისთვის მერე?“

— „საქმიანობისათვის.“

— „რის მაქნისია მერე? მე, როგორც ხედავ,
 არაფერსაც არ ვაკეთებ, არასოდეს არაფერს. როდესაც
 გროშიც არ გააჩნიათ, კიდევ მესმის, რომ მუაშაობენ.
 მაგრამ, თუკი ადამიანს საცხოვრებელი აქვს, მაშინ
 ეს სრულებით უსარგებლოა. რა საჭიროა მუშაო-
 ბა? შენთვის ჩადიხარ ამას, თუ სხვებისათვის? თუ
 შენთვის ჩადიხარ ამას, ალბად ეს გართობს შენ,
 მაშასადამე ძალიან კარგია; და თუ სხვებისათვის
 ჩადიხარ ამას, სულელი ყოფილხარ მეტი არაფერი.“

შემდეგ დასდო ყალიონი მარმარილოზედ და
 ხელახლად გასძახა: „მსახურო, ერთი ჭიქა ლუდი!“
 და განავრძო: „წყურვილსა მგერის ლაპარაკი.
 შეჩვეული არა ვარ. დიახ, არაფერსაც არ ვაკეთებ,
 მიშვებული მყავს ჩემი თავი, ვხუცდები. სიკვდილის
 ჟამს არაფერი არ დამნანდება. სხვა არაფერი არ
 მომაგონდება ამ ლუდხანის მეტი. არც ცოლი, არც
 შვილები, არც ფიქრი, არც დარდი, არაფერი. ეს
 უკეთესია.“

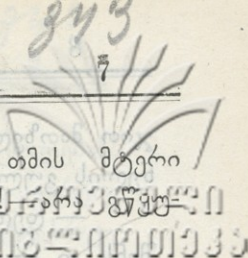
დასცალა ახლად მოტანილი ჭიქა, ენა მოის-
 ვა ბაგეებზედ და ისევ მიუბრუნდა თავის ყალიონს.
 განვცვიფრებით ვუყურებდი.

— „მერე, ასეთი რომ არ ყოფილხარ მუდამ?“ —

შევვკითხე მას.

— უკაცრავად, მუდამ, სასწავლებლიდგანვე.

— ეგ ხომ ცხოვრება არ არის, ჩემო კარგო.

ეს საშინელებაა. კაცო, რამეს მაინც ხომ აკეთებ, ხომ გიყვარს რამე, მეგობრები ხომ გყავს?

— არა. შუადღისას ვდგები. მოვდივარ აქ, ვსაუბრობ, ვსვამ ლუდს, ველი ღამეს, ვსადილობ, ვსვამ ლუდს; შემდეგ, დილის ასეორის ნახევარზედ დასაძინებლად ვბრუნდები, რადგანაც ეს იკეტება. ესაა რომ ყველაზედ უფრო თავს მამეზრებს. ათი წლის განმავლობაში ექვსი წელი მაინც გამიტარებია ამ სკამზედ, ამ ჩემს კუნჭულში; დანარჩენი-კი ჩემს ლოგინში, სხვაგან არაოდეს. ხანდახან გამოვესაუბრები ხოლმე შეჩვეულებს.

— კი, მაგრამ, პარიზში მოსვლისას რას აკეთებდი სულ პირველად?

— „უფლების ფაკულტეტი გავათავე... მედიჩის ყავახანაში.

— „მერე?

— „მერე... მდინარე გადმოვიარე და აქ მოვედი.

— „რად გასწიე ეს ჯაფა?

— „რას იზამ, არ შეიძლება მთელ თავის სიცოცხლეს ლათინურ უბანში დარჩენა. სტუდენტები ძალიან ხმაურობენ. ეხლა აქედგან აღარ დავსძრავ ფეხს. მსახურო, ერთი ქიქა ლუდი!..“

მეგონა, რომ საცინად მიგდებდა. მაინც არ ვეშვებოდი.

„ერთი გულახდილად მითხარი. დიდი მწუხარება ხომ არ გამოგივლია? ცხადია, რაიმე უბედურება დაგტეხია თავს. რამდენი წლისა ხარ?

— „ოცდა ცამეტისა. მაგრამ შესახედავად კი ორმოცდა ხუთისას მაინც ვგეგვარ.

კარგად მივაჩერდი პირდაპირ. მისი მონაოქებული, ცუდად მოვლილი სახე მიაგავდა თითქმის მოხუცისას. თავის თხემზედ რამდენიმე მოგრძო თმა დასთამაშებდა კანს, რომლის სისუფთავე საექვო იყო. უშველებელი წარბები, სხვილი უღვაშები და სქელი წვერი. უცებ წარმომიდგა, არ ვიცი რატომ, მოშავო წყლით სავსე ტაშტი, რომელ წყალშიდაც თითქოს გაუბნიათ ეს თმებიო.

— „მართლაც და შენს ასაკზედ უფრო მოხუცის შეხედულება გაქვს. უეჭველია ბევრი ჯავრი უნდა გქონდეს გამოვლილი“— ვუთხარი მე.

მან მიპასუხა: „გარწმუნებ რომ არა. მოხუცი ვარ მიტომ, რომ არასოდეს არ გავდივარ ჰაერზედ. არაფერი არ აფუჭებს ადამიანს ისე, როგორც ყავახანის ცხოვრება.“

ვერ დამეჯვრებია მისი სიტყვები: „აღბად დროც ბევრი გიტარებია? შენსავით არ გამელოტდება ადამიანი, თუ მას ძალიან არ ჰყვარებია.“

მშვიდად გაიქნია შუბლი და თანაც ზურგზედ დაეყარა პატარა თეთრი ნაწილები, რომელიც სცივოდა მის უკანასკნელ თმას: „არა, მუდამ წყნარი ვიყავი.“ ამასთან თვალები მიაპყრო ხომლს, რომელიც თავს გვიხურებდა და სთქვა: „მელოტი თუ

ვარ, ეს ამ სანათის ბრალია. იგი თმის მტერი არის.— მსახურო, ერთი ქიქა ლუდი!

— „არა, გმადლობ. მართლა ძალიან შენტერესება შენი საქმე. დიდი ხანია, რაც ვგრე სასოწარკვეთილი ხარ? ეგ ჩვეულებრივი რამ არ არის, ეგ ბუნებრივი არ არის. რამე უნდა იყოს უთუოდ.“
— დიან, ამას ჩემს ბავშვობაშივე უძევს სათავე. პატარაობისას მომხვდა ერთი და ამან წყვილიდასაკენ მიმბრუნა აღსასრულამდე.“

— „განა რა იყო ეგეთი?
— გინდა შეიტყო? ყური დამიგდე. ხომ გახსოვს სასახლე, სადაც აღვიზარდე, შენ ხომ ხუთჯელ-ექვსჯელ ყოფილხარ იქ არდადეგის დროს? ხომ გახსოვს ის დიდი რუხვი შენობა, დიდის ბაღით გარემოცული, და მუხის გრძელი ხეივნები ოთხ უმთავრეს მიდამოსაკენ გაშლილი! ხომ გახსოვს მამაჩემი და დედაჩემი, ორივე ცერემონიის მიმდევარი, დიდებული და მრისხანე?

დედაჩემს ვაღმერთებდი; მამაჩემის მეშინოდა და ორივეს-კი პატივს ვსცემდი, თანაც შეჩვეული ვიყავი ამ სანახაობას, რომ ყველანი მათ წინაშე ქედს იხრიდნენ. მთელი ჩვენი კუთხისათვის ისინი იყვნენ ბ-ნი გრაფი და ქ-ნი გრაფის მეუღლე; ჩვენი მეზობლებიც ტანმარები, რავე, ბრენწვილები ჩემს მშობლებს უაღრესის პატივისცემით ეპყრობოდნენ.

ცამეტის წლისა ვიყავი. მხიარული, ყველაფრით კმაყოფილი, როგორც არიან ხოლმე ამ ასაკში, რომელიც სიცოცხლის ბედნიერებით არის აღსავსე.

ენკენისთვის მიწურულში, სასწავლებელში დაბრუნების რამდენიმე დღის წინ, როდესაც ბაღის ხეივანში, ტოტებსა და ბალახებ შუა სირბილით მგელობანას ვთამაშობდი, ერთი ხეივნის გადარბენის დროს დავინახე მოსეირნე დედ-მამა.

გუშინდელ ამბავით მახსოვს. მეტად ქარიანი დღე იყო. ძლიერი ქარისაგან მთელი ხეების რიგი იხრებოდა, კენესოდა, თითქოს გმინავდა იმ ყრუ, ღრმა ოხვრით, რომელიც აღმოჰხდებდა ხოლმე ტყეს ქარიშხალის დროს.

მოწყვეტილი, უკვე გაყვითლებული ფოთლები, ფრინველივით მიჰფრინავდნენ, ტრიალებდნენ, ვარდებოდნენ, შემდეგ მირობოდნენ ხეივნის მიყოლებით, თითქოს მარდი ცხოვნილები არიანო.

სალამოს ჟამი ახლოვდებოდა. ხშირ ხეივანს ბნელი ეფარებოდა. ქარისა და ტოტების ეს მოძრაობა მალეღვებდა, გიჟივით მარბენინებდა და მგლის მსგავსად ვღმუოდი.

მოვჰკარი თუ არა თვალი ჩემს მშობლებს, გავექანე მათკენ ტოტებ ქვეშ ქურდულის ნაბიჯით და მინდოდა უცებ დავსცემოდი მათ, თითქოს მართლაც ნამდვილი მაწანწალა ვყოფილიყავი.

მაგრამ შიშმა შემიპყრო და რამდენიმე ნაბი-

ჯით მათზედ დაშორებული შევდექ. მამა ჩემი საშინელის გულმოსულობით ატაცებული ჰყვიროდა:

— დედა შენი სულელია; გარდა ამისა დედა შენს კი არ შეეხება ეს საქმე, არამედ შენ. გეუბნები, რომ ეს ფული ჩემთვის საქირაა და ველი შენს ხელის მოწერას.

დედამ უპასუხა გადაჭრით:

არ მოვაწერ. ეს სიმდიდრე ჟანის არის. ამას მე იმისათვის ვინახავ და არა მსურს, რომ ესეც ქალებთან და მოსამსახურეებთან შესჯამო ისე, როგორც შენს მემკვიდრეობას უყავ ესა.

მაშინ ბრაზ-მორეული მამა მიუბრუნდა, იგი სწვდა კისერში თავის მეუღლეს და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, შეორეს ხელით პირდაპირ სახეში დაუწყო ცემა.

დედას ქუდი გადაუვარდა დაშლილი თმა გაეწეწა; იგი სცდილობდა როგორმე ხელის აცდენას, მაგრამ ამას ვერ ახერხებდა. მამა-კი, როგორც გიჟი, სცემდა, სცემდა. დედა დავარდა ძარს თანაც ორივე ხელით სახეს იმაღავდა. მაშინ მან გულ-აღმა გადმოაბრუნა, სახეზედ მიფარებულ ხელების მოსაშორებლად, რომ კიდევ ეცემა მისათვის.

მე-კი, ჩემო კარგო, ასე მეგონა, თითქოს ქვეყნის აღსასრულმა მოაღწია, თითქოს საუკუნეთა კანონები შეიცვალნენ. ისეთს აღშფოთებას ვჰგრძობდი, როგორსაც განიცდის ხოლმე ადამიანი არა ბუნებრივი რამის წინაშე, განსაცვიფრებელი უბედურების წინაშე. ბავშვმა დავჰკარგე გონება, შევიშალე. და, რაც ძალი და ღონე მქონდა, დავიწყე ყვირილი. თვითონაც არ ვიცოდი რისთვის, ატაცებულმა შიშით, რაღაც ტკივილით, საშინელის ელდით. მამამ ყური მოჰკრა, სახე ჩემსკენ მოიბრუნა, დიმიანხა; იგი წამოდგა და ჩემსკენ გამოემართა. ვიფიქრე, რომ ეს ეს არის მომკლავდა და მოვჰკურცხლე ისე, როგორც გაქცეული ნადირი თავ-აღებით პირდაპირ გარბის ტყეში.

გავრბოდი, არ ვიცი შეიძლება ერთ საათს, შეიძლება ორ საათს. ამასობაში ბინდმაც მოატანა, დავეცი ბალახზედ მოქანცული და იქვე დავრჩი გაფანტული, შიშით ატაცებული, შეპყრობილი ისეთის ჯავრით, რომელსაც შეუძლია სამუდამოდ ბავშვის საწყალი გულის დამსხვრევა. სიცივემ ამიტანა, ეგების მშვიოდა კადეც.

დღემ მოატანა. ვერა ვჰბედავდი ადგომას, ვერც სიარულს, ვერც დაბრუნებას, ვერც უფრო შორს გადაკარგვას—მეშინოდა არ შევხვედროდი მამა ჩემს, რომლის მეორედ ნახვა აღარ მსურდა.

ეგებ კიდევ მომკვდარვიყავი იმ ხის ძირად სილარბისა და სიმშობის გამო, რომ დარაჯს არ ვენახე და ძალით არ მივეყვანე.

ვნახე მშობლები ჩვეულებრივის სახით. დედამ მხოლოდ ეს მითხრა: „როგორ შემაშინე, საზიზღარო ბავშვო, მთელი ღამე უძილოდ გავათენე.“

პასუხი არ გამიცია, მაგრამ ტირილი დავიწყე.

მამას ერთი კრინტიც არ დაუძრავს.

რვა დღის შემდეგ სასწავლებელში შევედი.

ჩემთვის-კი, ჩემო კარგო, ყველაფერი გათავებული იყო. მე ვიხილე საგნების მეორე მხარე, ცუდი; კარგი-კი იმ დღიდგან არა შემიმჩნევია-რა. რა მოხდა ჩემს გონებაში? რომელმა უცნაურმა მოვლენამ გადამიბრუნა აზრები? არა ვიცი-რა. მაგრამ არ მიგრძენია არაფრის გემო, არაფერი ნატვრა, არავის სიყვარული, არც რაიმე სურვილი, თავ-მოყვარეობა ანუ იმედი. და თვალ წინ მიდგა მუდამ ჩემი საბრალო დედა, მიწაზედ, ხეივანში, როდესაც მამა-ჩემი მას სცემდა.—რამოდენიმე წლის შემდეგ დედა ჩემი გარდაიცვალა. მამა ეხლაც ცოცხალია. მას მერე აღარ მინახავს.—მსახურო, ერთი ჭიქა ლუდი!..

მოუტანეს ჭიქა, რომელიც ერთის მოსმით გამოსცალა. და რომ მოინდომა ხელ-ახლა ყალიონის აღება, რადგანაც ათრთოლებული იყო, გასტეხა იგი. მაშინ როგორღაც უიმედოდ შეირხა და სთქვა: „დახე! ეს-კი ნამდვილად გულს დამაკლდა. ერთ თვეს მაინც მოვუნდები ახალი ყალიონის გაკომვლას“.

ესა სთქვა და განიერ დარბაზს, ეხლა კომლითა და მსმელებით სავსეს, გასძახა თვისი მუდმივი ხმა: „მსახურო, ერთი ჭიქა ლუდი—და ერთი ახალი ყალიონიც!“

გ. ლ—ძე.

რომანსი.

შენ უკვე ნალვლობ, ჩემო საუნჯე და წარსულიცა ჩემი შეგზარდა, რომ გულის-ცემა ვერ დავიმუნჯე და ვიდრე გნახე, მე სხვაც მიყვარდა. საქართველოში ბევრია ქალი, შენებრ მშვენია მათიცა სახე, შენ დაგეძებდა. მარად ჟამს თვალი, შენ დაგეძებდა და ის კი ვნახე. შენ ოცნებასა მსხვრეულსა სტირი და გსურს იცოდე: ვინა და როდის? მაშინ ზაფხულის იყო ჯერ პირი, მას კი არ ველი და არც ის მოდის! ისევ მიმღერე, ვიდრე ჰფეთქს გული, ყურს გიგდებ ვიდრე ხმა მიგიწყდება, ჩვენში ბევრია შენებრ ასული, შენთან კი ყველა დამავიწყდება. და თუ მას ჰქვიან ამ ქვეყნად ბედი, რასაცა კაცი ქვეყნად მისწვდება, ჩემიცა ბედი მათზე არს მეტი და ქვეყანასაც გადასცილდება!

შ. ამირეჯიბი.

ან. ვაშითაშვილი

(ავტობიოგრაფიული ცნობები).

1865 წელს მისში საქალეზო ინსტიტუტი დავამთავრე, ხოლო იმ წელს აგვისტოში შევესრულდი 15 წლისა, არაფერი ცოდნა იქიდან არ გამომიტანია. მე მყავდა და, რომლის ხელმძღვანელობით დავიწყე თითქმის ანბანიდან ჩემი განვითარება. ხომ მოგეხსენებათ, მამა ჩემმა ზედ-მიწევნით კარგად იცოდა ქართული ენა. როგორც თავადის ქალისაგან, საზოგადო წრე ჩვენგან სხვას მოელოდა და ამიტომ ბრძოლა დაგვიჭირდა მე და ჩემს დას. ისუსტი აგებულებისა იყო და მგრძნობიერი—ვერ აიტანა—და გარდაიცვალა. მას შემდეგ მამაც მომიკვდა და დავაბირე საზღვარ გარედ წასვლა სასწავლებლად და როცა წავედი, ვიგრძენ, რომ ავადმყოფ დედის მიტოვებას ვერ შევსძლებ და არც იმედი მქონდა, რომ ექვს წელს შევსძლებდი უმოქმედოთ იქ ყოფნას, და ისიც ისეთი სწავლის შეძენას, რომელიც უფრო ჯიბეს გამოადგებოდა. ჩამოველ თუ არა, დავიწყე კოტ-კოტა თარგმანების და პატარა საკითხავი ამ ბების ბეჭდვა გაზეთ „დროებაში“. ამან კარგა ხანს გამიტაცა. ამავე დროს ცალკე წიგნების გამოცემასაც შევეუდექი. მე ვმუშაობდი წერა-კითხ. საზოგადოებაში. გამოვეცი: „ხატაური“, რომინზონ კრუზო“, მერე „ცრინი“ „გუსტავ ვაზა“ „თეთრი და ზანგი“ „მოლალური“ „ტახტის მემკვიდრე და მათხოვარი“. ვთარგმნე ფრანგულიდან კომედიები „ქაქიბუქი“, „ჯერ-თავო და თავო“ და კიდევ რამდენიმე. 1884 წ. დავაარსე ხელთუბნის სკოლა წ. კ. საზ. დახმარებით, ავეაშენე საკუთარი სახლი.

1886 წ. დავაარსე მასწავლებელთა დამახმარებელი საზოგადოება. (ეს გამოიწვია ერთი ქართველი მასწავლებელი ქალის თავის მოკვლამ).

ამ ოცი წლის განმავლობაში არ დაბეჭდილა თითქმის არც ერთი ნომერი „ჯეჯილისა“, რომ მე თვითონ არ დავსწრებოდი სტამბაში მის ყოველი ფორმის დაბეჭდვას 1894 წელს სამი მინისტრის ხელ-მოწერით მივიღე ქალაქი „ჯეჯილის“ დაკეტვისა.—ნომრების მაგივრად, სანამ დავიბრუნებდი გამოცემის ნებას, ვაწოდებდი ჩემ მცირე ხელის მომწერლებს „მერცხალს“ (ორი წიგნი) „მოლალურს“

(ორი წიგნი) და ამ დროს ყველა დაბრკოლებას თავი დავაღწიე და ისევ ნება გამოვიტანე, ვაგრეთ წოდებულ რევოლიუციის დროს გადაწყვიტე სწავლებით შემეჩერებინა „ჯეჯილის გამოცემა“ მაგრამ ამ გადაწყვეტილებამ ორი თვე ავად გამხადა, მერე ძველი წლების ნომრების გაყიდვით განვაგრძე გამოცემა.

ამ ორი წლის წინეთ უფულობამ და „ჯეჯილის“ სიყვარულმა მიიძულა მეკისრნა ბილეთების გაყიდვა „უმაღლესი კურსებისა“ და ამ ნაირად საქმე განვაგრძე,

ბ-ნ ივ. ჯავახიშვილის ლექციები ქართულ საისტორიო მწერლობაზე.

მეცამეტე საუკუნიდან დაწყებული მეთხუთმეტემდე მონღოლები სწეწდენ საქართველოს და ამ დროს შესამჩნევი რეგრესი შეეტყო საქართველოს ცხოვრებასა. დაქვეითდა მწერლობაც. დაქვეითდა საისტორიო მწერლობაც. ძნელი შეიქმნა ახალ ცნობათა შეკრება და მონღოლების ბატონობის ისტორიის აღდგენაც მეთხუთმეტე საუკუნეში.

მარიამ დედოფლის „ქართლის ცხოვრებაში“ შეტანილია ამ დროის ერთი ისტორია, რომლის ავტორი საუბედუროდ ცნობილი არ არის. ეს ისტორია იწყება ლაშა გიორგის მეფობითა და მიდის მეთხუთმეტე საუკუნის დასაწყისამდე, გიორგი ბრწყინვალემდე.—საზოგადოდ ძნელია „ქართლის ცხოვრების“ დაყოფა, მაგრამ განვიმეორებთ, იმ სახით, რა სახითაც ეს ისტორია მარიამ დედოფლის „ქართლის ცხოვრებაშია“ შენახული, იგი ერთი ავტორისაგან უნდა იყოს დაწერილი. ავტორი სარგებლობდა ვილაც შიო მღვიმელ ბერის, „ჟამთა აღმწერლის“ ნაამბობით, როდესაც სწერდა ჯალალ-ედინისაგან თბილისის აღების ამბავს. იგი აგრეთვე თანამედროვეთა ცნობათა გარდა, სარგებლობდა მონღოლურ, სპარსულ და არაბულ წყაროებითაც, სკოლნია კიდევ ეს ენები.—მონღოლების ხანის ისტორია, როგორცა ვსთქვით, იწყება ლაშა გიორგის მეფობით. აღწერილი აქვს ისტორიკოსს კარგად ჯალალ-ედინის შემოსევა, რაშიაც ვრწმუნდებით, ვადარებთ რა უცხო ისტორიკოსთა ცნობებს. ამ თხუთმეტე საუკუნეში მონღოლებზედაც მოიპოვება ცნობები, ერთი უძველესი მონღოლური ლექსიც კი არის მოყვანილი, აგრეთვე მონღოლთა წელთა-აღრიცხვა, რაიცა ძლიერ საინტერესო უნდა იყოს მონღოლურ ენის სპეციალისტისათვის. როდესაც მის ისტორიას ვადარებთ რეშიდ-ედდანის ისტორიას, მაშინ კიდევ უფრო ვრწმუნდებით ავტორის ცნობათა სისწორეში.—ავტორი მონღოლებს ცუდად არ იხსენიებს,

კიდევ აქებს მათ, აღტაცებულია ჩინგის-ყენის „ულულ-იასა“-თი, მისი კანონებითა. არც ჯალალ-ედდინის წინააღმდეგ უთქვამს რამე, მისი სიკვდილის შესახებ კიდევაცა სწუხს ძლიერ. ეს იმითი აიხსნება, რომ იმ დროს ჩვენი ისტორიკოსები სასოწარკვეთილნი იყვნენ, მონღოლების ბატონობა საბოლოო ბედად მიაჩნდათ და ურიგდებოდნენ ბატონთა და მათ თვისებათა.

ისტორიკოსს კრიტიკული მსჯელობის უნარიც მოეპოვება. ორი დავითის გამეფებისა და ქიშპობის დროს იგი სცდილობს გარდასწყვიტოს სადავო საკითხები ნამდვილ საბუთებით.

მონღოლთა ხანის ისტორია მაინც დიდი რეგრესია ჩვენ საისტორიო მწერლობაში. არც ზნეობრივის მხრით, არც ეროვნული თავ-მოყვარეობის მხრით, არც აღწერისა, ხელოვნებისა და სიმართლის მხრით, არც ენის სიმშვენიერის მხრით მონღოლთა ხანის ისტორიკოსები აღარ მოგვაგონებენ ძველს ისტორიკოსებს, დიდი დავითისა და თამარის ისტორიკოსებსა, მაგალითად.

გიორგი ლაშიდგან — გიორგი ბრწყინვალემდე — აი ჩვენი ისტორია მონღოლთა ხანისა. ამით თავდება იგი. თუმცა ზემოხსენებული ისტორიკოსი მოსწრებია მონღოლთაგან საქართველოს განთავისუფლებას, მაგრამ მას იგი არ აუწერია.

როგორც ამას ზოგიერთი საბუთი ამტკიცებს, გიორგი ბრწყინვალის ისტორიაც ყოფილა დაწერილი და „ქართლის ცხოვრებაში“ შეტანილი, მაგრამ დღეს იგი საუბედუროდ დაკარგულია.

ვახტანგისეულ „ქართლის ცხოვრებაში“ შეტანილი ყოფილა ორი თხზულება, — „ცხოვრებანი“ ბაგრატისა და კონსტანტინესი, ვინაობა ავტორისა არ არის გამორკვეული, არც ის, თუ როდის დაუწერია ეს თხზულება.

არავითარი ცოდნა და განათლება არა ჰქონია ავტორს, როგორცა სჩანს თვით ქართლის ცხოვრების იქიდან მოყვანილ ცნობათაგან. იგი აგრეთვე ან რომელიმე ბარათაშვილისაგან უნდა იყოს დაწერილი, ან რომელიმე ბარათაშვილის მომხრესაგან, რადგანაც იქ ბარათაშვილების ქების მეტი არა არის რა.

ფრიად საინტერესოა ეგრედ წოდებული „ძველი ერისთავთა“, თუმცა პირველი ნაწილი მისი შეცდომებით არის სავსე. მეორე ნაწილი-კი, რომელიც ფრანგულად ბროსემ დაბეჭდა და ქართულად თ. ჟორდანიამ თავის „ქრონიკებში“, ფრიად საინტერესო ცნობებს გვაძლევს იმის შესახებ, თუ როგორ სწარმოებდა ბრძოლა ოსთა და ქართველთა შორის, თუ როგორ დაიძვრნენ ოსები მთიდან ბარად და როგორ იქერდნენ საქართველოს მიწა-წყალსა. მართლაც ჩვენ ვამჩნევთ, რომ მე-XIV საუკუნისები საქართველოსკენ იწვევენ ძირს, მაგრამ ქართველდებიან. თხზულება დაწერილია ლარგვისის მონასტერში.

მე-XV და მე-XVI საუკუნეებში ჩვენი საისტორიო მწერლობა სრულიად ჩამოკვეითდა. აღარ იყო აღარც უნარი და შნა წერისა, აღარც თვითმწერის ასპარეზი. რაც დაუწერიათ, ისიც უმეტესწილად დაკარგულია. არც კი ვიცით, იყო თუ არა იმ დროს „ისტორიები“. ჩვენ ვიცით მხოლოდ, რომ არსებობდნენ ქრონიკები, მაგალითად „მესხურ დავითნის ქრონიკები“, რომელთაც მათიანის ხასიათი აქვს. ამ თხზულებამ ჩვენამდის მოაღწია, მაგრამ ხუთი წიგნის მაგიერ 16 გვერდმა მოაღწია. და შეიცავს 19 წლის ამბებს. იგი ბ-ნ ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ არის გამოცემული „სამ ისტორიულ ქრონიკაში“. ავტორი ათაბაგთა სახლის წევრი ყოფილა. მოიპოვება აუარებელი ქრონოლოგიური ცნობა, თანამედროვესაგან ჩაწერილი. იყო აგრეთვე „გელათური ქრონიკა“, რომლის შესახებაც ცნობები ვახუშტის მოეპოვება. თვით დედნიდან ამოღებული ცნობები შეტანილია „ქართლის ცხოვრების“ მეორე გაგრძელებაში. იქ, როგორცა სჩანს, დასავლეთ საქართველოს 100 წლის ამბავი ყოფილა მოთხრობილი. ეს მათიანეები ისტორიანი არ არიან. ხოლო მეთექვსმეტე საუკუნეში არა იყო რა მათ მეტი. ეს ხანა უსაშინელესი დაქვეითების ხანა იყო საისტორიო მწერლობისათვის.

მეჩვიდმეტე საუკუნე უპირველეს ყოვლისა შესანიშნავია უცხო მოგზაურთა ჩვენის ქვეყნის აღწერილობითა. ამ დროს მოდიოდნენ ჩვენში იტალიელები, ფრანგები, გერმანელები და სხვანი, რომელთა თხზულებებში ბევრი ძლიერ საინტერესო ცნობა მოიპოვება. შესანიშნავია არქანჯელო ლამბერტის აღწერილობა სამეგრელოსი და აგრეთვე საქართველოში მოგზაურობა შარდენისა, რომელსაც ბევრ ყალბ ცნობასთან ბევრი საინტერესო და სწორი ცნობაც მოეპოვება.

მაგრამ მეჩვიდმეტე საუკუნეში ჩვენ ორიგინალურ მწერლობასაც ეტყობა გამოცოცხლება. საზოგადოდ ამ ხანაში იწყება ჩვენი გონებრივი ხელ-ახალი აღორძინება ყოველ დარგში და კერძოდ საისტორიო მწერლობაში.

პირველი მომასწავებელი ასეთის გამოღვიძებისა იყო ფარსადან გორგიჯანიძე. იგი პირდაპირ წინამორბედი იყო ვახტანგ მეფის საისტორიო კომისიისა, რომელმაც შეჰკრიბა ყველა საისტორიო თხზულებანი, შეასწორა და განაახლა ჩვენი ისტორიული მეცნიერება.

ფარსადან გორგიჯანიძე დაიბადა გორში 1625 წელს. მან მოინდომა დაწერა საქართველოს ისტორიისა უძველეს დროიდან თავის დრომდე. დაუმთავრებია თვისი თხზულება 1696 წელს.

ფარსადანი როსტომ მეფის კარზედ იყო აღზრდილი, შემდეგ სპარსეთში წავიდა მეფის მოადგილედ და სპარსეთის ხელმწიფეებს ემსახურებოდა ერთგულად. მან მაჰმადიანობაც მიიღო. ფარსადანი სა-

ერთაშორისო ტიპი იყო,— მისთვის სულ ერთი იყო ეროვნება, სჯული, ოღონ-კი თვისი პირადი ინტერესები დაეკმაყოფილებინა. შეილებსაც ასეთსავე დარიგებას აძლევდა. იგი ნამდვილი ტიპია მაშინდელ ხნობა-დაქვეითებულ ქართველისა. აგრეთვე მისი თხზულების შესავალი გამომხატველია მაშინდელი მწერლობის დაქვეითებისა. ფარსადანს არც „ქართლის ცხოვრება“ წაეკითხა, არც სხვა რომელიმე ქართული საისტორიო თხზულება. იგი აღწერს მხოლოდ ნახულსა და ზეპირ-გადმოცემულსა. მხოლოდ „ერანის ხელმწიფეთა ისტორიაში“ და ლანგ-თემურის შემოსევის ისტორიაში მოეპოვება საუცხოვო ცნობები, რადგანაც იგი სარგებლობდა სპარსულ წყაროებით. საზოგადოდ საქართველოს აღწერაში იგი ორი სპარსული მწერლის თხზულებით სარგებლობს; ისკანდერ მუნშის ისტორიით და შერეფ-ედდინ-ალი-იეზდის. მაგალითად გორგიჯანიძეს ისკანდერ მუნშის შაჰ-აბაზის ცხოვრებიდან აქვს ამოწერილი ვარძიის მონასტრის წარტყვევნა, რომელიც „შედევრია“ აღწერილობისა. ისკანდერ მუნში მდივან-ბეგი და მწიგნობართ-უხუცესი იყო შაჰ-აბაზისა და მას თვალთ უნახავს ყოველივე საქართველოში. მას ისიც აქვს აღწერილი, თუ როგორ პატივსა სცემდა შაჰ-აბაზი ქართველებსა, მათ ზნეჩვეულებათა, თუ როგორ ესწრებოდა და მონაწილეობას იღებდა ქართველთა მეფის კურთხევის ცერემონიის დროსა. ფარსადან გორგიჯანიძემ ძლიერ ისარგებლა მისი წიგნით.

ფარსადან გორგიჯანიძის წიგნს საისტორიო მნიშვნელობა მაინც და მაინც დიდი არა აქვს. უკუთქმითი მნიშვნელობა მისი ის არის, რომ მაშინდელი უვიცობის მომასწავებელია, დადებითი კიდევ ის, რომ შერეფ-ედდინ-ალი-იეზდისა და ისკანდერ-მუნშის რაც მოეპოვებოდათ საქართველოს შესახებ,—საუცხოვო აღწერანი და ცნობანი,— ქართულად მოგვცა.

ფარსადან გორგიჯანიძე საშინელი ორქოფი კაცი იყო პოლიტიკურად. იგი ნამდვილი ტიპი იყო მაშინდელი ქართველისა, რომლის მსგავსიც დღესაც ბევრი მოიპოვება. მსგავსი პოლიტიკური ცხოვრება მსგავსს მწერალთა და მოღვაწეთა ჰბადებს ყოველთვის,—უსიმაპატიოთა და ორქოფთა.

ამ თხზულების მხოლოდ უკანასკნელი ნაწილია გამოცემული ბროსსეს მიერ ჩუბინაშვილის რედაქტორობით.—საკვირველია ავტორის ენა. მან სრულიად აღარ იცის ძველი კელაპტარსავით ჩამოსხმული ქართული ლიტერატურული ენა. იგი სწერს მარტივის, ბაზრულის ენითა. აგრეთვე სპარსეთში ქართული მართლ-წერაც კი დავიწყებია: ველარა სწერდა „ყ“ და მსგავსს ასოებსა, რაც სპარსულში არ არის. მაგალითად „საყდრის“ მაგიერ „საღდარსა“ სწერდა და სხვ.

ფარსადან გორგიჯანიძე წინამორბედი იყო ვახტანგის კომისიისა, ანუ განახლების ხანისა იმ აზ-

რით, რომ მატინეთა გარდა, რომელიც მხოლოდ იწერებოდა მე-XVI საუკუნეში, მან სინამდვილეში „საქართველოს ისტორია“ უძველეს დროიდან დაიწერა ვის დრომდე. ეს იყო მომასწავებელი გონებრივი მუშაობის სურვილის გაღვიძებისა მაინც, თუმცა თვით ფარსადანმა საშინელი უვიცობა გამოიჩინა ქართულ საისტორიო წყაროთა ცოდნაში.

მაგრამ გიორგი მე-XI და ვახტანგ მე-VI-ის დროს უკვე საქართველოს ნამდვილი განახლების ხანა დადგა. მეფერამეტე საუკუნე ეს განახლების ხანაა. მაშინ სცდილობდნენ შეემუშაებინათ, შეესწორებინათ და განეწმინდათ შერყენილი ენა. ამისთვის მუშაობდა საბა-სულხან ორბელიანი. ვახტანგ მეფემ მოინდომა შეკრება, სამართლის სისტემატიურად დაწყობა და იმის ნაყოფი იყო ვახტანგის კანონები და „დასტურლამალი“, სახვეისბერო წიგნები (ეს უკანასკნელნი დაიკარგნენ). საერთო გონებრივი მოძრაობა არ დასტოვებდა არც საისტორიო მწერლობის დარგსა, და სწორედ ამ დროს ეკუთვნის ვახტანგ მეფის სახელოვანი კომისია, რომელმაც შეჰკრიბა და შეასწორა „ქართლის ცხოვრება“.

B.

(შემდეგი იქნება)

სინამდვილე.

შეძინა ტკიბლად, უდარდედად. სიზმრის და ოცნების დემკთა თავს შეუკლებდა, მიხეკებდა მრავალფეროვანს სკვარეველს სურათებს და სხეებს. ანგელაზთ გუნდი გარს შეხეკდა და სულის წარმტაც, მამხიბლავ სიმღერებს შეუბნებდა. ნიაჯი ცეკვი, ნაზი ალერსით ეკვრებოდა ჩემს დაწვეებს და სიადუმელა ხმით დამხურხულებდა სსუცხვო ზღაპრებს. ცა, მუდამ უდრუბლად, გაბრწყინვებული ლაყვარდავან სიმღელიდან იუურებოდა ჩემს თავლებში: იგი ხედავდა იქ თავის სსხეს. ბუნება უხვი, გულკეთილი, არწევდა ჩემს აკვანს, ია-ვარდს მყრიდა გულზედ, ციურის ნანით მამხიბდა, მღვდიძებდა კაცნით და განუსაზღვრელის, მშობლიურის სიყვარულით მწვდიდა თავის ტკბილს ძუძუს... ჩემი სამყარო ვიწრო იყო, მაგრამ მუდამ სხეტაკი და მარტივი, იგი ჩემთვის იყო შექმნილი და მე იმისათვის. მე კმაყოფილი ვიყავ არსებობით. ზრუნვა და სევდა არ მიმხამებდნენ, არ მიჭნებდნენ ნორჩს, გაზაფხულის ვარდსავით ნახევრად გადაშლილს გულს. სიბოროტე და ორგულაობა მძიმე ტვირთად არ დასწოლია ზატარას, მაგრამ სიწმიდით მაღალს სულს.

ოჰ, წუთიერა ბედნიერება!..

უცბად მამეკმა უცნაურა ხმა, რომელიც გულის სიღრმეში მისი ჩამწვდა:

—აქე, გამოფხიზლდი!

რადაც უსიამოვნო, მისუსხავა სიცივემ გამიბრინა

ძვალ-რბილში... გაკვირვებულმა ავსნილუ ძილისკან დამ-
ძიმებული თვალები: ხელოვან... ცილად! ცამ ფერი იც-
ვალა, მოიდრებულა. ჩემს კარშემო ქარიშხალი მძინავ-
რებდა. ბუნება, გულ-გრილი და სსსტიკი შორს იდგა და
უცნაურის, უგულო, უგრძობის თვალებით დამშტერე-
ბოდა.

მე ისევ დავხუტე თვალები.

—აქე, გამოფხიზლდი!—კვლავ მომესმა წინანდუ-
ლი ხმა. უხებურად გავსნილუ თვალები; წამოვიწიე
სსსდგომად და... დემთო მალალო, რა დავინახე!

ჩემს წინ იდგა მზის სხივებით გარშემორტყმული,
მალალი, ტანალი, მეტად ნახი და მშვენიერი ქალი!
მხრებზედ ეხურა გრძელი, მდიდრულად მორთული მე-
ფური ძაწეულის მანტი. ჭკეროვანი ხარმა ოდნავ ჭვო-
რავდა მისს მშვენიერს გულმკერდს. იმის თავზედ ბრჭ-
ყვინავდა, ათსფურად ათამაშებდა სხივებს ალმასის გვირ-
გვინი. დიდრთნი, ცისფერი თვალები, უძირა-უსხდუ-
რონი, აღფრთოვანებით, მწველის ეშით აღსავსენი,
აღერსით მიუერებდნენ და ტკბილს ნექტარს მისხავდნენ
გულში. ცისა და ქვეყნის დამმონებელი, ზღვის ამაღლე-
ბელი, ქვის დამანობელი ვნებათა-ღელვა ელვარებდა
იმ თვალებში! ისინი, მაგრამ, განა ადამიანის უსუსურს,
მიწისკან გამოქანდაკებულს ენას შეუძლიან მათი ღვთაე-
ბრივი სილამაზის აღწერა? მე ვიგრძენ იმ თვალების
მიმზიდველი, ჭინბრტყიერი ძალა და უბრძოლველად და-
ვუმორჩილე მას. სულ-განაბული, გაშტერებული შევჭეუ-
რებდი სკვირვულს თვალებს, ენა ჩამივარდა. ხმა ჩამიწე-
და, გული ამოტრამის დამობდა!

—აქე და წამომეყვი!—მითხრა ქალმა ჩემის,
ტკბილის ხმით.—მოდ, ჩახუტე შენს სუკარულს!—რა
მუსიკა, რა ჭკრძინია შეედარებოდა ამ ხმას?! მშიერ,
გაშმაგებულ ვეფხივით წამოვხტი და მივვარდი... მაგ-
რამ იგი მარდად გამისხლტა ხელიდგან და დადგა ჩემს
წინ ცოტა მოშორებით. მისი ხელები ჩემკენ იფხენ გა-
მოწვდილნი.

თვალები მიცინოდნენ, მეტრფოდნენ, შეძხდნენ...
აი, მოვეჩვიე იმას, მოვიზიდუ სკაცნულად, მაგრამ იგი
კვლავ გამისხლტა ხელიდგან და დიმილით გაცურდა ჩემს
წინ. ატაცებული, თავდავიწყებული გამოფუდებ მომხიბ-
ლავს არსებას. მინდოდა ჩამეკრა იგი გულში, რომ სს-
მუდამოდ დამტკბარევიყუ იმის აღერსით. მაგრამ ამაოდ!
ქალი სულ მისხლტებოდა ხელიდგან და ისევ მიცურავდა
წინ. მეც მივსდევდი იმას, მივსდევდი სიბილით. კატა-
ცებული ერთის აზრით, ერთის წადლით, მე ჯერ არ
ვგრძნობდი ფეხქვეშ ნიადაგს, დონიერის, მძლავრის გუ-
ლით ვანობდი ჭკერს, ქარიშხალივით მივჭქროლავდი წინ,
მედგრად ვებრძოდი უოველგვარ დაბრკოლებას, უგულოდ
ვუღებდი, ვთელავდი ვეფხაფურს, რაც კი წინააღმდეგო-
ბას მიწევდა, უურადლებას არ ვაქცევდი კვნესას და ოხვ-
რას, რომელიც აღმოხდებოდა ხელმე ჩემ მსხვერპლთა
გულიდგან, მე არ ვგრძნობდი არც სიბრალულს და არც
სინანულს. მე ვგრძნობდი და ვხედავდი მხოლოდ იმას,
რომ ჩემს წინ მიცურავდა მშვენიერი ქალი, რომელიც

ან ჩემი უნდა ეოფილიყო, ან არავის! ამიტომაც ვიდებდი
ფეხქვეშ ჩემს მოძიქებს, გადავიღოდი მათს გავსნილუ
და მივჭქროლავდი წინ!.. თანდათან დადღილბობდა მსხვერ-
პობა; მე დავხედე ჩემს გზას და ზირველად დავინახე,
რომ იგი იყო მოფენილი ეკლებით, მჭრელ ქვების ნს-
ტებებით. აქა-იქ ქვემდრომნი დასრიალებდნენ და გესლია-
ნის კბილებით ჭკვევდნენ ჩემს სხეულს. სხვისა და ჩემის
სისხლით შევებელი მუხლები აღარ შემორჩილებოდნენ,
შეკეცებოდნენ. ბევრჯელ დონე-მიხდილი, დამაშვრალი,
მშიერ-მწეურავლე დავცემულვარ მე გზაში, ბევრჯელ და-
მიწეუვლია სსშინელის სიტყვებით ჩემი თავი და სსმეარც,
ბევრჯელ სსსწარკვეთილებას მაჯლავუნსსავით დამწოლია
გულზედ, მაგრამ სკამარისი იყო ერთხელ მაინც შემე-
ხედნა იმ სუტნოვო თვალებისათვის, რომ ვეველათერი
დამვიწეებოდა: ისინი კვლავ მიცინოდნენ, მკალერსებო-
დნენ, შეძხდნენ და მეც მივსდევდი მათ, მივსდევდი!

გზა თანდათან ვიწროვდებოდა, ოდრო-ჩოდროები,
კლდე-ღრეები წინ მედობებოდნენ და შეუძლოდ ჭეოფდ-
ნენ ფეხის გადადგმას.

უცებ რაღაც ზატარა, მოხერხებული, გრძელ-წვე-
რა არსება შემხტა ზურგზე, ამართა მძიმე კვერი და
დამჭკრა...

მე წავბარბაცდი, მაგრამ თავი შევიმაგრე და არ და-
ვეცი, მხოლოდ წელში მოვიხარე სიძიმისკან. შიშმა
შეიზერო ჩემი გონება. გული მიდონდებოდა, სული მი-
გუბდებოდა. ვედრებით, გულ-საკვავ კვნესით შევხედე
ქალს, „მიშეელე!“ მინდოდა დამეევირა, მაგრამ ენა
გამიქვავდა. კეკლურმა მომიახლოვა თავისი სსხე, რომე-
ლიც ეხლა უფრო მშვენიერი იყო, ვიდრე წინად. თვალე-
ბი ელვარებდნენ და ისე აღგზნებულად მიუერებდნენ
რომ კაციებულს სისხლს და ტვინს მიდულებდნენ. — „ნუ გე-
შინიან, მოკუევე ჩვენ, მალე მოვიბრკვებთ სულის მშვი-
დობას, სიუვარულით თავს შემოკვევებით, ნახის აღერ-
სით დაგიტკობთ დამაშვრალს გულს!“—მეუბნებოდნენ
ისინი და მე... მე კვლავ მივრბოდი, მივსდევდი ჩემს
გამაგიჟებულს და მის თვალებს.

მოხურმა კვლავ ამართა მალა კვერი და დამერა
მძიმედ, მაგრად, უღმობულად!

ზირქვე გავიშლართე მიწასე. თვალებში დამიბ-
ნელდა, ცხვირ-ზირიდამ სისხლი წამსკდა.

— ხა, ხა, ხა, მომესმა უცბად სსზარელი ხარხარი.
შვეკრიბე უვანსკელი დონე და ცოტა წამოვიწიე,
რაღაც ბადე ჩამომვარდა თვალებიდან. მივიხედ-მოვიხედე
და... ოჰ, სსშინელებავ!

ჩემს წინ იდგა რაღაც კატიტვლებული, მახინჯი,
მაიმუნის მსკავსი არსება!.. შავი, დაღმეჭილი, გამხმარი
სსხე... ევითელი, დაჟანგებული კბილები... ზატარა, ავი,
გველური თვალები... მოკაგული, ბანჯკვლიანი ფეხები,
გრძელ-ბრჭყალებიანი ხელები... დობრბიანი, სსძაგელი
ტუჩები... ოჰ, სსზინლარი!

მე ვიცნე ეს არსება—ეს ის ქალი იყო, რომელ-
საც ისე გამაგებით მივსდევდი. დიან, ეს ის ქალი იყო,
მხოლოდ ეხლა თავისი ჩვეულებრივი სსხე მიიღო, რად-

გან ჩემს თვალებიდან ჩამოვარდა ჯადოსნური ბაღე. მე მოტყუებული ვიყავ, უსივრცელოდ მოტყუებული! სად იყო იმისი მომჯადოებელი სიღამაზე, მზის სხივები, მე-ფური მანტი და გვირგვინი?!

უცხვირში დაცხვირით მიუხრუბდა მე!.. მის ფეხ ქვეშ ევარნენ ის ჩემი გამაგიჟებელი თვალები; დამტყნარ-ნი, უფერულნი!.. ჩემს ზურგიდან ჩამოხტა ზატარა, უსახო, უგებლო და უგულო მონუტი... ხელში ეჭირა იმის დიდი კვერი... ოჰ, რა სიძაგლად ხითხითებდა!

— ვინა ხართ, ვინა? მითხარით ღვთის გულის-თვის! ხრინწიანის ხმით წამოვიძახე მე.

მე ვარ სიცოცხლე! — ხარხართ მინასუნა მანდილო-სანმა და აღმოჩინა შავი დრძილები.

მე ვარ დრო! შემომხითხითა მოხუცმა. ის თვალები?... ის გახლდათ ჩემი იდეალი!..

კ. მათაშვილი.

ქართულ მწერლობის მოკლე მიმოხილვა უძველეს დროიდან.

დაგროვილი ან ოპროს ხანა.

XI

ზოთა რუსთაველი.

სხვა და სხვა აზრი „ვეფ. ტყაოსნის“ სიუჟეტის შესახებ.

მესამე აზრი „ვეფ. ტყაოსნის“ შესახებ ეკუთვნის პრ. ხახანაშვილს. 1890 წ. „ივერიის“ მე 25 ნომერში მან გამოთქვა ის აზრი, რომ რუსთაველის ხელოვნურს ქმნილებას სარჩულად უდევს ხალხური ზოგის ნაწარმოებები, ე. ი. სიმღერები ტარიელზე ისე, როგორც ფაუსტს და ჭამლეტს საფუძვლად უდევს საშუალო საუკუნის თქმულებანი. ამ ნაირად ბ. ხახანაშვილი უარს ჭეოფს „ვეფ. ტყაოსნის“ სიუჟეტის ნასესხობას სწარსულ ორიგინალიდან. ის მხოლოდ მზად არის დაეთანხმოს, რომ თქმულება ტარიელზე შეიძლება შემოსული იყოს საქართველოში აღმოსავლეთიდან, მსგავსად სხვა მოსიარულე-მობოგინე სიუჟეტების. ამ თვის შესებულებას ბ. ხახანაშვილი ამყარებს „ვეფ. ტყაოსნის“ და საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეში ტარიელზე მოსიარულე სიმღერების შედარებაზე. 1)

ამ შედარებამ ავტორი იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ ზეპირად მოთხრობილი ტარიელის ამბავი უფროსია ხელოვნურად შექმნილ ზოგამაზე, ზოგის შინაარსი ქართველ ხალხის გულიდან არის ამოღებული.

ბუნება და ხასიათი მოქმედ ზირთა, სჯარა და სახელმწიფო ყოფა-ცხოვრება, ზნე-ჩვეულება, ადამი — სუ-

ვეფ. ტყაოსნის „ვეფ. ტყაოსნის“ ატყვია ქართული ელ-ფერი და ნიშან-წყალი. თუმცა მოქმედებს სწარმოებულ ინდოეთში, არაბეთში, ჩინეთში, ზღვათა და კავშირის ფლობელში, მაგრამ როდესაც ქართველი ჰეითხულობს „ვეფ. ტყაოსნის“, ის საქართველოში და ნამდვილ ქართულს ატმოსფეროში გრძობს თავს. განათლებულმა და მადლ ნიჭიერმა რუსთველმა გააკეთა მობობა, აღამაღლა აზრ-შინაარსი და იდეა ტარიელზე მოსიარულე სიუჟეტი-სა. უბრალო საშუალო ინტრიგა მან შესწავლა, გარდაქმნა უცვლელ, ბრწყინვალე და თავდადებულ მიჯნურებად; გუნადურად შეჭკრა-შეკრთა ჭეოგის სიუჟეტი ფსიხოლოგიურ დაკვირვებას და ფილოსოფიურ აზროვნებასთან. სუვევალ-ფერი რუსთველმა ისე შესწავ-შეკაზმა და გახვია მომჯადობელ ლიტერატურულ ფორმაში, რომ „ვეფ. ტყაოსნის“ დღემდის ითვლება სიმაგალითო ნაწარმოებად ჩვენს ლიტერატურაში. 2)

როგორც დავინახეთ, ბევრი სხვა და სხვა აზრი გამოითქვა „ვეფ. ტყაოსნის“ სიუჟეტის შესახებ. „ვეფ. ტყაოსნის“ იყო და ახლაც არის ფრიად სინტერესო საგანი მსჯელობისა, როგორც ჩვენში, ისე სხვაგან.

მაგრამ საკითხი „ვეფ. ტყაოსნის“ და მის ავტორზე ჯერაც საბოლოოდ არ გამოჩვენდა; ის დღესაც ბურუსშია გახვეული. ამ გზის დაბნევაში და სინამდვილის გაუგებლობაში, აკაკის აზრით, ცოტა არ იყოს, თითონ რუსთველსაც აქვს ბრალი, რადგანაც თითონ ამბობს: „ესე ამბავი სწარსული, ქართულად ნათარგმანები!.. ვჭეოვე და ლექსად გარდავსთქვიო“.

ამისთვის შემდარი იქნება ის მკვლევარი, ვინც თვის ჭეოტყას „ვეფ. ტყაოსნის“ ჭეშმარიტებად ჩასთვლის.

მართლაც, რადაც საიდუმლოებით მოცულია ზირთუნება რუსთაველისა და ბედი მისი „ვეფ. ტყაოსნის“. ერთის მხრით — სრული დუმილი ჩვენი ისტორიული წყაროებისა მათ შესახებ, მეორის — სუუენობით ქართველ ხალხის გატაცება „ვეფ. ტყაოსნით“! ნუ თუ ჩვენმა მემატიანეებმა და მწერლებმა (რომლებიც, როგორც სხვაგან, ბერები და სასულიერო ზირები იყვნენ) შური იძიეს რუსთაველზე და იმისთვის არ გახადეს ის ისტორიულ დოკუმენტში მოხსენების დირსად, რომ მან თვისი ზოგმა არ მოამწეგდია ქრისტიანულ ასკეტიზმის ვაწრო ფარგლებში და შეჭმნა ისეთი ნაწარმოები, სადაც უმაღლეს წერტილამდე განვითარებული დგთაბირივი ძალა ქალ-ვაჟის სიუვარულისა, სადაც იდეალად არის დახატული უბარი გმობობა და შეურეველი მეგობრობა! 3) მაგრამ ეს მოსაზ-

2) თითქმის ამავე აზრისაა „ვეფ. ტყ.“ ღრმა მკვლევარი ბ. ალ. სარაჯიშვილი. ის ამბობს: „მე „ვეფ. ტყ.“ სიუჟეტი ირანულ ამბად მიმაჩნია; მაგრამ ეს ამბავი ზეპირად უნდა ყოფილიყოს რუსთველამდე ხალხში მოარული და არა მწერლობით“ („ძველ საქ.“, ტ I, საზოგადო კრებათა ოქმები, განყ. VI, გვ. 18.)

3) მ. ჯანაშვილი სწერს: „ვეფ. ტყაოსნის“ სდგენილა

1) „Очерки“, вып. II, გვ. 254.

რებსაც რომ ჰინტოტუნა და არა უტყუარს ფაქტზე დამ-
ყარებული ჭეშმარიტება!

ერთის სიტყვით, საკითხი „ვეფ. ტყაოსნის დამი-
სი ავტორის შესახებ ჯერ-ჯერობით გამორეკვევლი და
დარჩება ასეთს მდგომარეობაში მანამდის, სანამ არ აღ-
მოჩნდება ისეთი საბუთი, რომელიც უტყუარ ცნობებს
მოგვცემს რუსთაველზე და მის ნაწარმოებზე.

„ვეფ. ტყაოსნის“ ბედი და თავ-გადასავალი.

ხშირად მოხდება ხოლმე, რომ ის, რაც მრავალთა-
თვის გამხდარა სავარელი და სთაყვანებელი, — სწორედ
ეს ზოგიერთებში იწვევს სსსტიკ სიძულვილს. ბევრს,
მაგად., რომელიმე ზოგად-მწერალი და მისი ნაწარმოები
„ხელის-ხელ სავარელებლად“ გაუხდია; იმავე დროს
ზოგიერთები ამავე ზიარს და მის ნაწარმოებს ზიარდით
იხსენიებენ, ცდილობენ დაუკარგონ ნდობა-ზატივი, სდეგ-
ნიან კადეც. რამდენად ინტენსიური და კატატებულა თა-
ყვანისცემა-ზატივი ზიარელობა, იმდენად გულწაბრობილი
და უღმობელობა ზიარდი და შური მეორეთა.

ზატივისცემა-აღტაცება ზიარელობა მომეტებულს შემ-
თხვევაში უანგარო და გულწრფელია და დამყარებულია
იმასზე, რომ დიადმა ნიჭმა და მძლავრმა ხელობამ გააბა
განუწყვეტელი და ტკიბლად მომედრე სიმები შემომქმედ-
მკითხველთა შორის; მეორეთა ზიარდს, შურს და ბარბა-
როსულ დევნას კი სარჩულად უდევს ხშირად სარწმუ-
ნობრივი, კლასობრივი ან ზოლიტიკური ფანატიზმი. ფან-
ტიკოსმა კი არ იცის შებრადება; ის სთელავს არა სს-
სიამოვნო ზიარს ან იდეას და მზად არის გააქროს, ადგა-
ვოს ზიარისგან ქვეყნის მისთვის არა სსსიამოვნო მოგ-
ლენა.

სხანს, რომ სწორედ ერთს და იმავე დროს ასეთ
აღტაცებულ სიყვარულის და სსსტიკ დევნის სკანად გამ-
ხდარა „ვეფ. ტყაოსანი“.

წინა სუკუნებში „ვეფ. ტყაოსანი“ ქართველები-
სკანს სთაყვანო იყო. ის მაინდათ რაღაც დიდებულ და
საკვირველ განხად. უმისოდ დიდებული ოჯახი დიდებუ-
ლად არ იწოდებოდა, რაც უნდა სიმდიდრით სავსე ეო-
ფილიყო. ის ქარწილი საქებრად არ ჩაითვლებოდა და ის
მზითები მზითვად არ იხსენიებოდა, თუ რომ მზითვის
სიაში ზიარეულად „ვეფ. ტყაოსანი“ არ იქნებოდა მოხ-
სენებული⁴).

„ვეფ. ტყაოსნის“ თაყვანისცემა სუკუნებითაა.
ისეთი ბედი, როგორც „ვეფ. ტყაოსნის“ ერგო, არც
ერთ ხალხის კლასსიკურ თხზულებას არ ჰქონია. შექს-
ზიარის და სხვა გენიოსეთა თხზულებები ან სუკუნე-
ბის განმავლობაში ხალხისათვის გაუცებარი იყო, ან ქება-

დიდება გითავებით და დავიწყებაში მიცემულან. „ვეფ.
ტყაოსანი“ კი. დაიწერა თუ არა, მაშინვე გახდა „ხე-
ლის-ხელ სავარელებლად“ თბოლ მარგალიტად⁵ და
ძველ მწერლის მოწმობით, „ვეფ. ტყაოსანი“ დასტურ-
ტელად ძველად რომ თითქმის ყოველი კაცი სცდილობდა,
და მის ზეზირად დასწავლას. არამც თუ მამათა სქე-
სი, დედათა სქესიც დიდის აღტაცებით იზეზირებდა
ბევრს ტაქებს და ზოგჯერ მთელ წიგნსაც. ყოველი ქა-
ლი დიდის სიფრთხილით და სიფაქიზით იცავდა ამ
წიგნს, როგორც წმ. ჯვარს და სხანარებს.

„ვეფ. ტყაოსანი“ ხიბლავდა და ასიამოვნებდა ქარ-
თველ ხალხს შვიდის სუკუნის განმავლობაში. მისა ეხ
იყო — ეხა სიყვარულისა, დამთრობი ქალთა გულისა; იმას
იზეზირებდნენ და იმეორებდნენ ქალაქებში, დიდებულთა
ცნისე-კომპეში, სოფელეთა ქალსებში, მეფეთა ზალა-
ტებში და გარშემო მეფეთა ტახტისა.⁶ ერთის სიტყ-
ვით, „ვეფ. ტყაოსანი“ განდა სუხუჯეთ ქართველთა ერისა.

ამავე დროს ერთი ნაწილი ხევის ერისა — სამღვ-
დელოება, რომელსაც მართლად დაუეწიარი შრომა და
ღვაწი მიუძღოდა ქრისტიანულ კულტურის განმტკიცება-
დაშეკვიდრებაში საქართველოში და დიდს როლსაც თამა-
შობდა საქართველოს ზოლიტიკურს ცხოვრებაში, — სსსტი-
კად სდეგნიდა „ვეფ. ტყაოსნის“ და ყოველ დროს ძი-
ებს ხმარობდა დამეცირებისა, დაეკმო მისი ავტორი,
რადგანაც მაინდათ ხალხის გამრევენელად, სარწმუნოების
დამამცირებლად, ქვენა გრძობათა, ვნებათა-დეფუათა ამა-
ღვრეულად. ამ გვარი მოწინააღმდეგეთა დასი შოთა
რუსთაველის დროიდგან იწვეებს მეცადინეობას, სსმტრო
მოქმედებს; ასეთმა შეხედულებამ „ვეფ. ტყაოსანზე“
გასტანა მე XIX სუკუნის დასაწყისამდე.

ამავე დროს „ვეფ. ტყაოსანმა“ თვისს იდეათა სი-
დიადით, მიუწდომელ ზოეტურ სიმშვენიერით და მწეობ-
რი, მსუბუქი და მდიდარი ენით ან დექსითა. წეობით,
ქართველ შუათანა ნიჭის და უნიჭო მოლექსეთა და მწე-
რალთა შორისაც გამოიწვია შური, მტრობა.

ასეთია სსზოგადოდ ფსიხოლოგია სსშუალდ ნიჭის
ზატრონთა!.. მათი შური მომეტებულ შემთხვევაში არ
არის დაბლის ხარისხის: ეს არის შური **მუშაკისა**,
რომლისაც ზოეზია, ხელფანება დაუსასავს ცხოვრების მიზ-
ნად, თავდავიწყებით, გამუდმებით ემსახურება მას, მაგ-
რამ თვისს შემოქმედებით ვერ მოუხიბლავს სსზოგადე-
ბა, ვერ შეუქმნია უკვდავი რამ.

ამავე დროს მისი ამხანაგი თავისუფლად თავშეუ-
წყებულად, სხვათა შორის, ჰქმნის გენიოსურ ნაწარმოებს
და ხდება ქვეყნიურ დმერთად.

მუშაკი თავის თავს გრძობს უსამართლოდ შეუ-
რაცხეოფილად: ის მზად არის ალაგმოს განკება, ცას შეს-
ჩივლოს თვისი უბედობა. ამავე დროს ის მწვავე შურს
გრძობს იმ ზიარის მიმართ, რომელიც ბუნებისგან და-

სამღვდელოება (რადგანაც ცალმხრივად ეხმობა მისი შინაარ-
სი). ამისათვის ქართული მიტოანენი მე XII სუკუნისა,
რომლებიც შედგენილ იყვნენ ჰყონდიდელი მთავარ-ეპისკო-
პოზის ხელმძღვანელობით, სრულებით არ იხსენიებენ რუს-
თაველს... („Чар. Тавар.“, გვ. 92.)

⁵) ფსიხოლოგია **მუშაკისა**, მისი მწვავე შური და
უემყაოფილება დიდის დაკვირვებით და ადამიანის სულის
ღრმა ცოდნით დახატული აქვს ა. პუშკინს „Модартъ и
Салберъ“-ში. სალიერი მსოფლიო ტიპია.

⁴) პლ. იოსელიანი „Шота Руставели“.

წილდგეულობა ციურის ნიჭით, გენიალუბით.

რასაკვირველია, ჩვენშიაც იქნებოდნენ „საღიერები“ რომლებიც შეეცდებოდნენ შოთა რუსთაველის და მისი ნაწარმოების დამტკიცებას. მაგვიყვანს. ერთს ფაქტს, რომელიც დამახასიათებელ ნიშნულად მიგვაჩნია. არჩილ მეფე თავის თხზულებაში მძლეურობაში აჯიბრებს ერთმანეთს რუსთაველსა და თეიმურაზ ზირველს და ძლეუას არჩენს თეიმურაზს, თუმცა უკანასკნელი, აკაკის სიტყვით, რუსთაველის აჩრდილდაც არ ჩამოვარდებოდა.

დაახ, ქართველი ხაღიერებიც ასე ექცეოდნენ „ცის შვილს“, ქართველ მცხარტსრ — რუსთაველს!

იპ. ვართაგავა.

ქართულ-რუსული პრესა.

თბილისში და საქართველოს ზოგიერთ ქალაქში ქართულ-რუსული პრესის არსებობა მისი საჭიროებითა და უეჭველი სარგებლობით როდი განისაზღვრება. მართლაც რომ აუცილებელი საჭირო იყოს ეს პრესა ჩვენთვის, — იგი ასეთი საცოდავი და უპრინციპო იქნებოდა? — როცა ნამდვილად არის საჭირო რომელიმე გაზეთი, თუნდ რუსულ ან სხვა უცხო ენაზედ, — სრულიადაც რომ არ იყოს არავითარი საღსარი, კაპეიკობით შეპკრებენ და როგორმე დაიკმაყოფილებენ ამ საჭიროებას თვით საზოგადოების წევრნი. ასეთი მაგალითები იყო ჩვენში. როდესაც აუცილებელი შეიქმნა ჩვენთვის თავისუფალი ქართული პრესა, — უცხოეთში გაღიხევეწა მშობრ-მწყურვალი ხალხი და იქიდან აწვდიდა საქართველოს თავისუფალ ხმასა. გაზეთიც განსაზღვრულის პრინციპებისა და მიმართულების იყო. საჭირო შეიქმნა მაშინ აგრეთვე ფრანგულად ლაპარაკი, — და შეკრებილი გროშებით აგრეთვე განსაზღვრული მიმართულების ფრანგული გაზეთი არსებობდა, — ფრანგებთან საღაპარაკოდ, — არა ლაქიის კილოითი, არამედ თამამი და ღირსეული მოქალაქის კილოთი „საქართველო“ და „La Géorgie“, — აი ორი გაზეთი, მართლაც ნამდვილ საჭიროების ნიადაგზედ აღმოცენებული.

დღესაც, რუსული პრესის საჭიროება მართლაც რომ ეთანხმებოდეს ქართულ საზოგადოების ნამდვილ მოთხოვნილებას, — განა თბილისში გამოვიდოდა ისეთი გაზეთები, რომელიც ეხლა არსებობს? არა, — ნამდვილი მოთხოვნილება და საჭიროება რომ იყოს, — ერთი რუსული გაზეთი პეტერბურგში ან მოსკოვში იქმნებოდა, განსაზღვრული მიმართულებისა, გარკვეული პრინციპებისა, ქართველ-თავან დაარსებული, ისეთ რუს, პოლონელ, ფინლანდიელ და სხვა მეგობართა დახმარებით, რომელიც ცნობილნი არიან მწერლობაში და საზოგადოებაში, რომელნიც თანაგრძნობენ ჩვენს მიმარ-

თულებასა და პრინციპებს, რომელნიც ჩვენთან ერთ-სულ არიან რწმენითა. ასეთი რუსული გაზეთის ხმა, დამერწმუნეთ, სულ სხვა ღირსებისა და მნიშვნელობისა იქმნება.

ჩემის ფიქრით ასეთ პრესას უცხო სატახტო ქალაქებში აქვს მნიშვნელობა, ხოლო საკუთარ სახლში — არასოდეს-მიხეზები ამისი მარტივია, — შენ სახლში, შენს ენაზედ უნდა შექმნა საზოგადოებრივი აზრი, — სხვის ქვეყანაში, — სხვისაზედ. ასე იქცევა ყველა, ჩვენს მეტი, ვისი წაბაძვაც ღირს და ვინც იცის პრესის საჭიროებაცა და სარგებლობაც.

მაგრამ კარგი, ვსთქვათ სხვაგან არ შეგვიძლია ასეთი გაზეთის დაარსება, უსათუოდ თბილისში უნდა იყოს. თუ ეს აუცილებლობა გარდაუვალია ზოგიერთა აზრით, — აქ მაინც რატომ ვერ ეძლევა გაზეთს განსაზღვრული მიმართულება, განსაზღვრული პრინციპის ხალხი რატომ არ არის ხელმძღვანელი გაზეთისა და რა უნდა ამ გაზეთებში ისეთს ხალხს, რომელიც დღეს „ლისტოკშია“, ხვალ „ზაკავკაზიეში“, ზეგ შეიძლება „გოლოს-კავკაზში“ გადვიდეს, — ხალხი, რომლის მოსყიდვაც შეიძლება და თავ-ლაფ-დასხმაც? —

რა სარგებლობა აქვს ისეთ პრესას, სადაც ლევან ყიფიანი, ნაგურსკი და მსგავსი მწერლები მუშაობენ? რა საზოგადოებრივი აზრის შექმნა შეუძლია? ან თუ ჩვენ თავს აცნობენ ისინი უცხო საზოგადოებას, — როგორ „აცნობენ“? — აი, ეხლაც გამოჩნდა, როგორ „გააცნო“ ჩვენი თავი უცხო საზოგადოებას, ჩვენმა რუსულმა პრესამ! — თვით ღირსება ამ პრესისა ისეთია, რომ ყვოლად შეუძლებელია მან რაიმე სარგებლობა მოიტანოს: უპრინციპობა, მიმართულების უქონლობა, თანამშრომლების არჩევაში სრული უვიცობა ან ინდიფერენტუზმი, — აი თვისება ამ პრესისა. ასეთ პრესას თავის დღეში არ მოუტანია არავითარი სარგებლობა არსად, და მეტადრე ჩვენში იგი ვნების მეტს არას მოიტანს.

ბევრსა ჰგონია, რუსული პრესა ჩვენში საზოგადოებრივ აზრსა ჰქმნისო. უკაცრავად, — ეს დიდი შეცდომაა. საზოგადოებრივ აზრს ჰქმნის ამიერკავკასიაში ქართული, სომხური, თათრული პრესა, და თუ რომელიმე რუსული გაზეთი მართლაც არის რაიმე საზოგადოებრივი აზრის გამომხატველი რომელიმე ერისა, — ეს რუსული გაზეთი, დარწმუნდით რომელიმე ეროვნული გაზეთის რუსული განყოფილებაა. ამიერ-კავკასიის საზოგადოებრივი აზრი არ არსებობს, როგორც არ არსებობს ამიერ-კავკასიის ერი. თუ კი ზოგიერთს რომელიმე დიდი მოხელის ან ორიოდე „გოროდოვოს“ აზრი მიაჩნია საზოგადოებრივ აზრად, — მაშინ სხვაა, მაგრამ, არ ვიცი, ამ მიზნით მთელი პრესის შექმნა სახიროა თუ არა, — ან ხელ-საყრელი, ან სასარგებლო ჩვენთვის.

მართლაც თვალ-საჩინო არ არის, რომ თბილისში არც ერთი რუსული გაზეთი არ არის გამოხატველი საზოგადოებრივი აზრისა? თბილისშიაც მხოლოდ ორი საზოგადოებაა, ქართული და სომხური, რომელსაც თავისი აზრი აქვს, შემუშავებული მთელი ერის ინტერესების ნიადაგზედ, და საზოგადოებრივი აზრი დანარჩენ ელემენტებისა არ ჩათვლება საზოგადოებრივ აზრად, ან და ისეთია, რომლის ყურადღების მიქცევა არც ჩვენ მოგვცემს ხელს, არც სომხებსა.—მათაც აქვს თავიანთი გაზეთები, „გოლოს კავკაზა“ და სხვა,—ჩვენც მათთან საქმე არა გვაქვს და არც უნდა გვექნდეს,—ჩვენი საქმე არ არის მათ „საზოგადოებრივ აზრისათვის“ ყურის თხოვება. დარწმუნება დიდ მოხელეთა, მორჯულებსა „ქემარიტ რუსთა“ ან მათი აზრი ქართველებზედ ჩვენთვის აგრეთვე საინტერესო არ არის.

ჩვენი რუსული პრესა ქართველ ერის ინტერესის ნიადაგზედ არ არის აღმოცენებული. მის არსებობას ორი მიზეზი აქვს. ერთია ის დამლუპველი მოვლენა, რომელსაც ვამჩნევთ ჩვენს ცხოვრებაში ყოველ ფეხის გადადგმაზედ: ქართული ენის გაძევება და სხვა ენისაგან მისი ადგილის დაჭერა. ამ მოვლენას ჩვენ თვითონ ვუწყობთ ხელსა. მაგალითად თავად-აზნაურობის კრებაზედ შეუძლებელია ქართულ რომ გაიგონოს დამსწრებ. რაღაც მოთხოვნისადაც ვადიქცა უცხო ენაზედ არა თუ ლაპარაკი, არამედ წერაც საზოგადოების ერთ ნაწილისათვის, და ეს უკანასკნელია რომ უცხო ენაზედ იკლავს საზოგადოებრივ წყურვილს ლაპარაკისა და წერისას. მან შექმნა ის ატმოსფერო რუსული პრესისა, სადაც ყველას აქვს ადგილი, ოღონდ ერთი „მოი-თვოი“ დაჯღაბნოს,—ყველას, პრინციპის ადამიანია იგი თუ ყოველ პრინციპს და მიმართულებას მოკლებული. მას აქვს ის რწმენა, თითქოს ჩვენში საზოგადოებრივი აზრი რუსულად იყოს წარმოქმული, რადგანაც, თვით რომ რუსულად ლაპარაკობს, ჰგონია, საზოგადოებაც ის თვით არის!—მეორე მიზეზი კიდევ პოლიტიკანობაა. საზოგადოების ამავე ნაწილს ჰგონია, რომ რუსულ პრესაში დიდ პოლიტიკას აწარმოებს. მაგრამ სირაქლემის „პოლიტიკით“ თავის დღეში რომ არც „მოხელეები“ მოტყუებულან და არც სხვა ვინმე,—ამას კი ველარა ჰხედავენ. ასეთი პოლიტიკა რომ სიცილის მეტს ვერას გამოიწვევს იმ ადამინთა შორის, ვისაც ჩვენი პოლიტიკოსები ერთობ გამსჭვირვალე პოლიტიკურის ენით ებასებთან,—ეს ცხადი და უეჭველია.

ღიახ, თუ რუსული პრესა საჭიროა,—იგი საჭიროა პეტერბურგში უპირველეს ყოვლისა. თუ პოლიტიკა საჭიროა,—ჰკვიანი და ბრძნული. თუ რუსულად მწერლობა საჭიროა,—პატიოსანი ქართველები, საქართველოს მკოდნენი, აგრეთვე მისი

მეგობარნი უცხო მკოდნე მწერალნი, და არა ლევან ყიფიანი და ნაგურსკი. თუ პეტერბურგში არ შეუძლიათ ნამდვილი რუსულ მწერლობა, აქ იყვნენ, მაგრამ რუსული გაზეთს განსაზღვრული მიმართულება მისცენ, დაუმორჩილონ ქართულ საზოგადოებრივ აზრსა. თუ კი რუსული ქართულის სამაგიეროდა სურთ და თავიანთი თავი მართლაც ქართულ საზოგადოებად წარმოუდგენიათ, თავიანთი პრესა ქართულ საზოგადოებრივ აზრის გამოხატველად,—ნურას უკაცრავად, თუ ეს პრესა მანებელ ხორც-მეტად ჩასთვალა ქართველმა საზოგადოებამ და თანაგრძნობის მაგიერად მას ბრძოლა გამოუცხადა. აგრეთვე ნურც ის გაუკვირდებათ, თუ შემდეგ ნაგურსკიმ და ლევან ყიფიანმა კი არა, უარესებმაც დაიბუდეს მათ პრესაში და სრულიად გაათახსირეს იგი.

ალაროდელი.

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.

Открыта подписка на 1910 г.

(ТРЕТИЙ ГОДЪ ИЗДАНИЯ)

на двунхедѣльный журналъ

„ФИНЛЯНДИЯ“

Выходитъ 10 и 25 числа каждаго мѣсяца.

24 номера въ годъ.

Редакторъ: А. В. Игельстромъ.

Издатель: Д. Д. Протопоповъ

Задачей журнала „Финляндия“ является освѣщеніе такъ называемаго „финляндскаго вопроса“ и страженіе неправедливыхъ шовинистическихъ нападокъ извѣстной части русской періодической печати на Великое Княжество и его внутреннюю самостоятельность, многократно подтвержденную російскими Монархами.

ФИНЛЯНДИЯ кромѣ того даетъ обширный фактический матеріалъ по всему, что касается жизни этой страны и что содѣйствуетъ культурному сближенію русскаго и финляндскаго общества.

Подписная цѣна съ доставкой и пересылкою: въ Россіи и Финляндіи на цѣлый годъ 6 руб., полгода 3 руб., три мѣсяца 1 руб. 50 коп.

Отдѣльные номера 25 копѣекъ. (Наложенымъ платежомъ 35 копѣекъ).

Подписка принимается въ конторѣ редакціи: С.-Петербургъ, Мойка, 24 (у Пѣвческаго моста), въ книжномъ магазинѣ Р. Эдгрена (Б. Конюшенная, 8), „Наша Жизнь“, М. О. Вольфа, а также во всѣхъ книжныхъ магазинахъ столицы, финляндіи и провинціи.